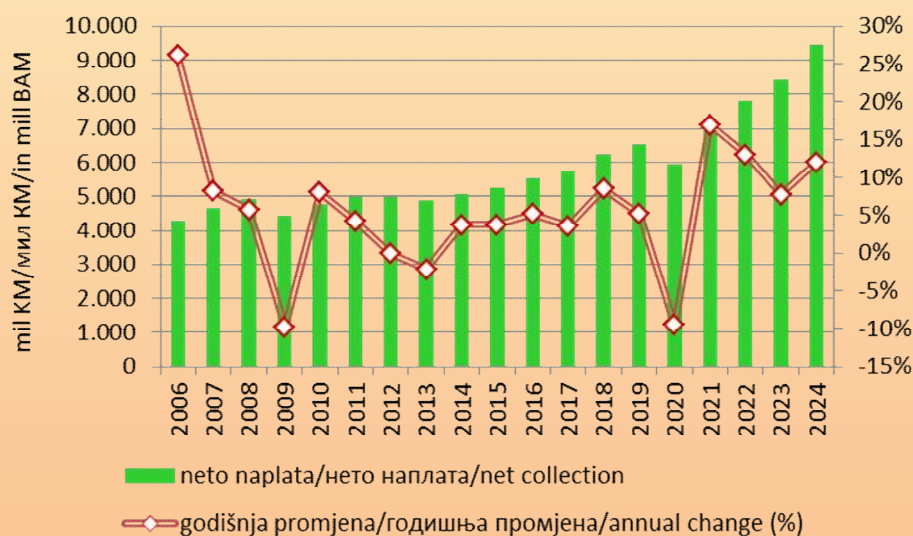

Macroeconomic Unit of the Governing Board of the Indirect Taxation Authority

ОМЈА Билтен

Broj
Број
Number **243/244**

У фокусу...

Према прелиминарном извјештају УИО је у августу 2025.г. на ЈР наплатила 1,04 млрд КМ бруто прихода од индиректних пореза, што је било 27,8 мил КМ више него у истом мјесецу 2024. Будући да су исплате поврата биле веће за 9,5 мил КМ нето наплата је, у коначници, била већа за 18,2 мил КМ (Графикон 1, "мјесечна наплата"), односно за 2,2%, што је идентично стопи раста у јулу. У периоду јануар – август 2025. кумулативни нето суфицит износио је 295,1 мил КМ (Графикон 1, "кумулатив").

Графикон 1

Графикон 2

Скромније стопе раста у посљедња два мјесеца успориле су кумулативну стопу раста нето прихода од индиректних пореза чак за 1 п.п., са максималних 5,8%, остварених у првом полугодишту 2025., на 4,8% за осам мјесеци (Графикон 2, „кумулативна наплата“). То је, уједно, 2 п.п. испод пројектоване стопе раста за 2025. (Графикон 2, „пројекција април 2025“), више о пројекцијама: ОМА Билтен #239/240.

др Динка Антић
шеф Одјељења

Садржај:

Улога и значај царина у пореској структури	2
Анализа прихода од акциза на алкохол, алкохолна пића и воћну природну ракију	19
техничка обрада	: Сулејман Хасановић, ИТ сарадник
лектор	: Дарија Комленовић, проф. англистике

Улога и значај царина у пореској структури

(аутор: др.сц. Динка Антић)

Царине представљају облик пореза на потрошњу којим се опорезује роба која улази на територију одређене државе, прелази териториј државе или напушта териториј државе. Као порез на потрошњу царине припадају индиректним порезима. Према међународним класификацијама царине и царинске дажбине се убрајају у порезе на међународну трговину. Царине представљају једну од најстаријих врста јавних прихода. Примарни мотив увођења царина је био фискални, а развојем међународне трговине постају основни инструмент политике заштите домаће економије. С обзиром да представљају инструмент интервенције државе на тржишту царине производе тзв. мртви терет и негативно утичу на ефикасност алокације капитала, штитећи неефикасну домаћу производњу и оптерећујући буџете грађана. Глобалним процесом либерализације спољнотрговинске размјене царине су годинама имале маргиналан значај у пореској структури већине земаља. Међутим, посљедња дешавања, која воде „царинском рату“, су царине поново вратиле у фокус свих влада у свијету и пословне заједнице, а постала су предметом стручних и академских расправа. Ефекте „царинског рата“ из прољећа 2025., како у БиХ, тако и у другим државама, биће могуће сагледати тек половином наредне године када буду расположиви подаци за 2025. годину. За Босну и Херцеговину ово је тренутак кад би фискалне власти требале да преиспитају достигнути степен либерализације спољнотрговинске размјене и да процијене потенцијалне ефекте на приходе од царина у случају наставка процеса.

УВОД

Либерализација спољнотрговинске размјене у БиХ је, очекивано, донијела значајно смањење прихода од царина у апсолутном износу, али и мјерено у односу на БДП. Анализа¹ у периоду 2006 – 2017 је показала значајно смањење наплате прихода од царина и оштар пад удјела у укупно наплаћеним индиректним порезима као посљедицу либерализације спољнотрговинске размјене у БиХ. Анализа у овом чланку покрива посљедњих седам година, у којима није било значајније промјене царинске политике. Ипак, и у околностима непромијењене царинске политике, из године у годину, због раста увоза роба које су остале под режимом царина, приходи од царина расту у апсолутном износу. Тиме приходи од царина поново добијају значај којег су имали у пореској структури у прошлости. С обзиром на досадашњу маргинализацију царина и тренутачно кориштење царина као инструмент протекционизма, корисно је сагледати значај и улогу царина као јавног прихода у свјетлу теорије опорезивања. За цјеловиту анализу трендова у процесу либерализације спољне трговине у БиХ од значаја је анализа структуре увоза БиХ, трендова у наплати прихода од царина и структуре прихода од царина с обзиром на поријекло роба на које се убиру. Поред тога, корисна је и компаративна анализа са стањем процеса либерализације у чланицама ЕУ и утицаја прихода од царина у пореској структури ЕУ.

¹ Вид. Антић. (2018). „Либерализација спољне трговине БиХ (2007-2017): импликације и компаративна анализа“. ОМА Билтен бр. 152/153, март/април 2018., www.oma.uino.gov.ba

ЦАРИНЕ У ТЕОРИЈИ ОПОРЕЗИВАЊА

Појам и улога царина

Царине представљају један од најстаријих јавних прихода. Јављају се 3.000 година п.н.е у старом Египту и Азији, у околностима када приходи од освојених подручја и дарови савезника у ратним походима нису били довољни за финансирање ратова. Царине су се убирале на житарице, дрво, уље, вино и друге производе који су се, у складу са тадашњим нивоом развоја привреде, масовније производиле. У Старом и раном Средњем вијеку царине су се убирале у лукама, да би се касније наплаћивале приликом прелаза робе преко мостова или код превоза цестима унутар националних граница од стране феудалних, локалних или градских власти.

У касном феудализму, у доба меркантилизма, царине добијају на значају као инструмент протекционистичке политике држава. Тадашње развијене трговачке земље уводе царине у циљу заштите домаће производње, чиме се посредно осигурава монополски положај трговаца. Адам Смит се жестоко противио ставовима меркантилиста. Сматрао је да путем тарифа или квота влада приморава потрошаче да субвенционису трговце, јер потрошачи плаћају веће цијене него што је то било нужно. Смит је ипак дозвољавао одређене изузетке од концепта слободног тржишта. Мада је начелно био против кориштења царина за одмазду према другој држави која спроводи протекционистичке мјере, ипак је дозвољавао увођење царина као контрамјере интерним порезима које уводе друге земље из разлога националне одбране, те у циљу развоја индустрије у складу са сигурносним и здравственим захтјевима. Ипак, Смит је сматрао да таква заштита успорава раст. Иако су његови савременици, попут Александера Хамилтона², потезали аргументе у корист увођења заштитних царина за „индустрије у повоју“, које захтијева привремену заштиту царинама у раној фази развоја, Смит је сумњао да ће икад доћи вријеме да се сакупи довољно политичке воље да се уклоне субвенције једном када индустрија сазрије³. Дејвид Рикардо је сматрао да царине имају тенденцију да ограниче економски раст и да је већина захтјева за заштитом вјешто камуфлирана настојањем да се помогне потрошачима, растућем броју радних мјеста или подстицању економије. Ипак, Рикардо сматра да државе требају користити протекционизам мудро, за циљеве националне одбране или да би се осигурала политичка стабилност у вријеме ратних опасности или несигурности⁴.

Након ере меркантилизма дошло је до снажења либералистичких схватања у економији, што је имало за посљедицу ширење тржишта и развој међународне трговине. С обзиром да високе царине ограничавају и поскупљују међународну трговину, државе су, у настојању да осигурају слободан проток роба и експанзију на тржишта, ограничавале и смањивале стопе царина. Међутим, већ крајем XIX вијека, промјеном улоге државе у економији, дошло је до поновног јачања државног протекционизма. Увођење царина на увоз скоро свих страних роба довело је до затварања националних привреда, слабљења ефикасности интерне економије и ефикасности улагања, на једној страни, и јачања монополистичких тржишних структура, на другој страни. Економски теоретичари сматрају да је државни протекционизам, базиран на високим и свеобухватним царинама, био узрок Велике кризе 1929-1933, која се продубила, јер су државе подизале високе царине дијелом као одмазду према другим државама⁵.

По окончању Другог свјетског рата превладало је становиште да протекционизам успорава и ограничава напоре држава да се економски опораве и фискално консолидују, тако да се

² А. Хамилтон (1755-1804), економиста и државник, један је од оснивача САД и први министар финансија. Познат је по успостави централне банке САД, увођењу царина и успостави царинске управе, те увођењу пореза на виски.

³ Више: Bucholz T., "New Ideas from dead Economists - An Introduction to modern economic thought", second revised edition, A Plume Book, USA, April 2007., pp. 38-40.

⁴ Ibid. pp. 78-79.

⁵ Ibid. p. 39.

либерализација међународне трговине наметнула као катализатор оживљавања разрушених економија. Већ 1947.г. у Женеви је потписан Општи споразум о царинама и трговини (GATT⁶). GATT је представљао међународни споразум, којим се успостављају правила за обављање међународне трговине, али и међународну организацију, која треба да подржава споразум. Споразуму је приступило 23 држава потписница, које су у првој рунди преговора договориле снижавање царина. У периоду до 1994. одржано је још 7 рунди преговора, број држава потписница се проширио на 123 државе. У оквиру Уругвајске рунде (1986-1994) дошло је наставка царинске либерализације, која укључује и нецаринске мјере, вођени су преговори у вези услуга, интелектуалне својине, рјешавања међународних трговинских спорова, либерализације увоза текстила и пољопривредних производа и др. У оквиру Уругвајске рунде⁷ је основана и Свјетска трговинска организација (СТО⁸). Иако би се могао извести закључак да је СТО наставак GATT, између ова два споразума постоје битне разлике. Формално гледајући, GATT је имао "уговорне стране", док СТО има "чланице". GATT је био *ad hoc* и привремен споразум, који никада није ратификован од стране парламената чланица и није садржавао одредбе за стварање организације, док су СТО и његови споразуми трајни, јер су их ратификовале чланице. И у погледу опсега споразума постоје разлике. У оквиру GATT-а се вршило преговарање у вези трговинских роба, док је опсег СТО проширен и на услуге и интелектуална својина.⁹ Резултат преговарања у оквиру GATT и СТО је значајно снижавање просјечне царинске стопе.

Друга половина XX вијека је била карактеристична и по зонама слободне трговине. До данас их је успостављен велики број, а најзначајније су NAFTA¹⁰ у Сј. Америци, ЕФТА¹¹ у Европи и зоне слободне трговине у Азији, те СЕФТА у југоисточној Европи. Успоставом и ширењем ЕЗ, односно ЕУ, процес либерализације трговине је у цијелости окончан у оквиру Царинске уније. Либерализацији свјетске трговине је значајно допринијела експанзија мултинационалних корпорација које су успостављале подружнице широм свијета и којима нису одговарале фискалне и нефискалне баријере у свјетској трговини, поготово са неразвијеним земљама. Поред тога, развој нових технологија, телекомуникација и информатике је довео убрзања трговинске размјене, повећања обима размјене, али и до појаве нових облика трговине (е-трговина, трговина путем Интернета и дигиталних платформи). Побројани глобални процеси дерогирали су царине као инструмент заштите домаће производње. На фискалном плану, укидање или смањење царина, и поред вишеструког повећања обима међународне размјене¹², је довело до великог пада удјела прихода од царина и царинских дажбина у структури прихода савремених држава, а тиме и до смањења значаја царина као фискалних прихода.

Класификација царина

У свјетлу најновијег „царинског рата“ потребно је напоменути да царине као јавни приход нису монолитна и једнозначна категорија. Постоји више класификација царина, сходно различитим критеријима посматрања (вид. Графикон 1).

Царине се најчешће дијеле према правцу кретања царинске робе. На робу која улази на царинско подручје наплаћују се *увозне царине*, док се на робу која напушта царинско подручје наплаћују се *извозне царине*. У случају да царинска роба прелази териториј државе може се јавити и *транзитна царина*. Извозне царине се данас ријетко јављају, осим у ситуацијама када се јавља несташица одређених есенцијалних роба у држави (нпр.

⁶ General Agreement on Tariffs and Trade

⁷ Више: WTO, "Understanding the WTO", 5th edition, Genève, July 2011.

⁸ World Trade Organisation

⁹ Више: WTO, "Trading into the Future", 2nd edition Revised, Genève, March 2001.

¹⁰ North American Free Trade Association, основано 1994.

¹¹ European Free Trade Association (основано 1959.г. у Штокхолму)

¹² Према подацима СТО обим међународне размјене од 1950. до 2000. године је повећан 22 пута. www.wto.org

Бања Лука: Бана Лазаревића, 78 000 Бања Лука, Тел/факс: +387 51 335 350, E-mail: oma@uino.gov.ba

Сарајево: Змаја од Босне 476, 71 000 Сарајево, Тел:+387 33 246 081, Факс:+387 033 246 080, Web: www.oma.uino.gov.ba

пољопривредних производа или енергената¹³). Транзитне царине су се убирале у средњем вијеку од стране државе за провоз (одатле и други назив „провозне царине“) робе из једног царинског подручја у друго. Транзитне царине данас скоро да и не постоје у царинским системима савремених држава.¹⁴

Већина држава уводи само увозне царине, те се појам „царине“ јавља као синоним за појам „увозне царине“. Из историјског прегледа развоја царина може се закључити да су увозне царине дуги низ година имале карактер **фискалних царина**, с обзиром да су представљале значајан извор прихода. Сем што осигуравају значајне фискалне приходе, увозне царине могу представљати и инструмент протекционистичке политике држава.

Економске (заштитне) царине се уводе с циљем заштите домаће производње од јефтиније робе иностране конкуренције. Заштитне царине се могу оправдати за тзв. младе индустрије, које су у почетном стадију развоја, оптерећене великим улагањима и које, још увијек, не могу одбацили поврат профита изнад уложених средстава. Међутим, дуготрајна царинска заштита домаће производње може постати контрапродуктивна за државу која прибјегава заштитним царинама, јер се тиме дугорочно угрожавају ефикасност интерне економије и штити ниска продуктивност домаћих привредних субјеката. Заштитне царине угрожавају и функционисање тржишних механизма и алокацију капитала, док се инвеститорима шаљу погрешни сигнали о профитабилним гранама и дјелатностима. Домаћа економија примјеном заштитних царина дугорочно постаје неспособна да се изложи конкуренцији на отвореном тржишту. Од царинске заштите најмање користи имају грађани који купују робу која је скупља него што би било у ситуацији када не би било царинске заштите. Сматра се да су заштитне царине оправдане уколико се уводе као „мјера за ванредно стање“ ради заштите произвођача од увоза који наноси озбиљне штете њиховом пословању¹⁵.

Заштитне царине се могу уводити са временским ограничењем или без ограничења. Начелно, царине су *временски неограничене*, уколико приликом увођења није прописана временска клаузула примјене. *Временски ограничене царине* служе за заштиту новонасталих привредних грана или индустрија. Користе се све до момента оспособљавања гране и индустрије за тржишну утакмицу са иностраном конкуренцијом. Називају се још и „васпитним царинама“. Временски ограничене царине укључују и „кризне царине“, које се уводе у случају већих привредних поремећаја или економских криза.

Прохибитивне царине се уводе у циљу онемогућавања увоза роба. Да би у потпуности елиминисали увоз државе уводе врло високе прохибитивне царине. Будући да због високих царина продајна цијена увозних роба премашује цијене домаћих роба увоз роба постаје потпуно економски неисплатив.

Држава прибјегава царинама и у случају када жели да заштити домаће тржиште од увозних роба чије су цијене ниже од уобичајених цијена на свјетском тржишту. У овом случају уводе се **антидампиншке (компензацијске) царине**, као одговор државе увознице на дампиншку политику цијена у држави извозници. Држава увозница уводи додатне царине којима се цијена на граници увозних роба изједначава са цијенама истих или сличних роба

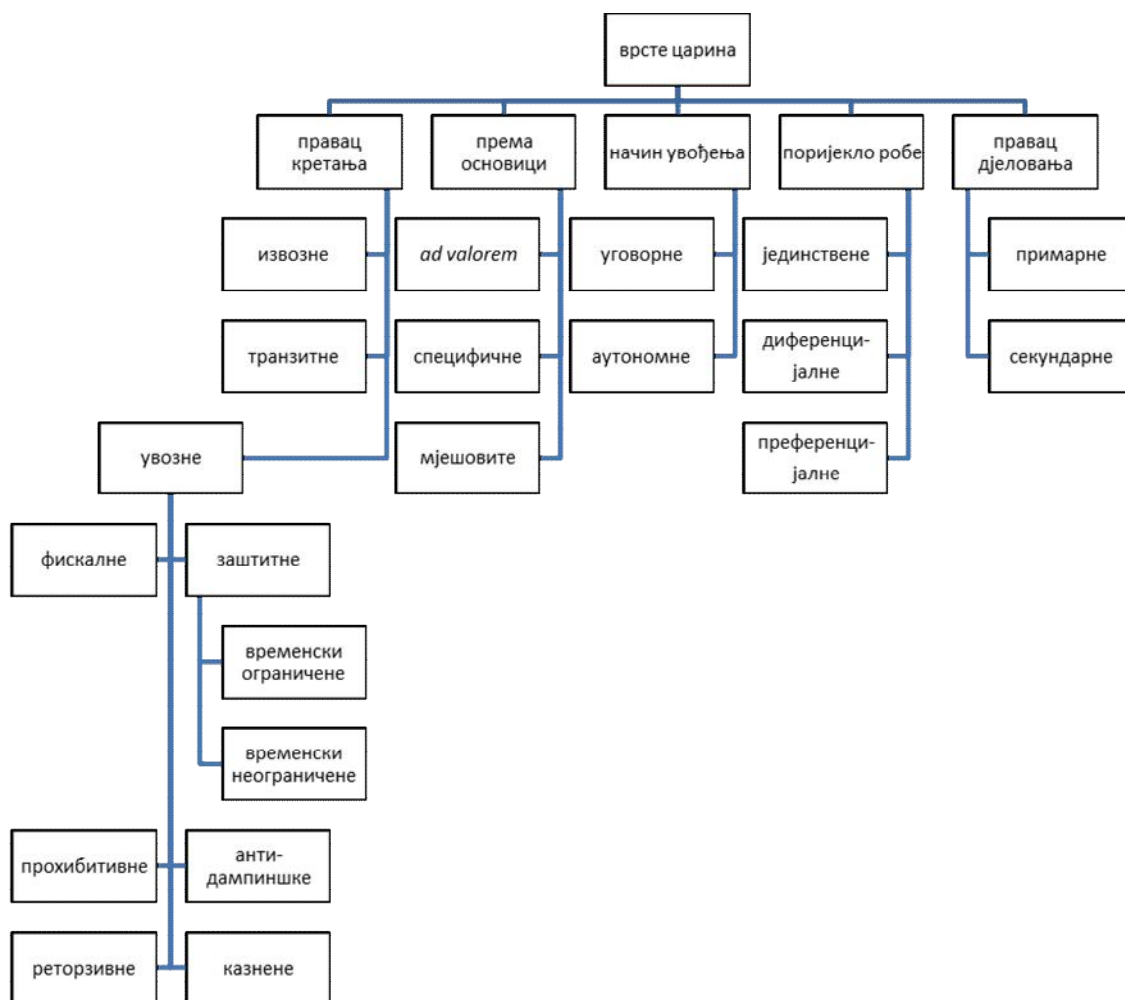
¹³ Имамо примјер Русије која је уводила царине на извоз плина, нафте, метала и обловине. Према чл. XX (i) и (j) ГАТТ-а извозне царине се могу увести у циљу отежавања извоза ријетких сировина или прехранбених производа који се нуде по цијенама нижим од цијена које превладавају на свјетском тржишту, а њихов извоз може довести до поремећаја снабдијевања на домаћем тржишту.

¹⁴ У складу са одредбама ГАТТ, чл. V (1-3), потписнице не могу да уводе царине или царинске дажбине на робу у транзиту кроз царинско подручје. The General Agreement on Tariffs and Trade (GATT 1947), Text of the General Agreement, Genève, July 1986.

¹⁵ У складу са чл. XIX ГАТТ-а.

на домаћем тржишту¹⁶. На тај начин царине служе као инструмент са спрјечавањем ширења монопола и картела, доприносећи осигурању фер трговине.

Графикон 1: Преглед врста царина (приказ аутора)

У случају када држава у коју се роба извози уведе високе заштитне или прохибитивне царине држава извозница као противмјеру може да уведе **реторзивне** царине на робу коју увози из те државе. Називају се још и **репресивним** царинама. Због својих ефеката могу бити повод за трговинске и царинске ратове. У ову групу могу се додати и **казнене** царине, које се уводе као одговор на непримјењивање или повреду обавеза које проистичу из међународних трговинских споразума¹⁷.

Царине се према начину утврђивања царинске основице дијеле на *ad valorem* и специфичне царине. Царинску основицу код ***ad valorem*** царина представља вриједност царинске робе, изражена у новчаним јединицама. Царинска стопа се у овом случају изражава у проценту, а царинска обавеза се израчунава примјеном процента царине на царинску вриједност робе. *Ad*

¹⁶ Неки аутори и антидампиншке царине убрајају у временски ограничене царине, које се уводе док се не стабилизује тржиште.

¹⁷ Њихово увођење је у складу са чл. XXIII GATT-а.

valorem царине имају предност у погледу стабилности прихода у вријеме инфлације или због аутоматског прилагођавања у случају повећања или смањења цијена. Остале предности се односе на уочљивост *ad valorem* царине у спољнотрговинским калкулацијама, те омогућавање паушалних снижења царина. Ипак, *ad valorem* царине имају и значајне недостатке, с обзиром да је теже утврдити царинску вриједност него извагати или пребројати робу, а могућности за превару су веће, јер се лако могу фалсификовати фактуре, на темељу којих се уобичајено одређује царинска вриједност.¹⁸

Специфичне царине представљају царине чија се царинска основица изражава у јединицама мјере (килограм, комад), док се стопа царина изражава у новчаним јединицама по јединици мјере. У случају примјене специфичних царина царинска обавеза се израчунава множењем царинске стопе са количином царинске робе која се увози. Специфичне царине имају и бројне предности, али и недостатке, поготово уколико се примјењују на робу код које се мијења тежина током транспорта или у случају када дође до квара или оштећења робе, када се царина плаћа на укупну количину робе без могућности умањења, као што је могуће код *ad valorem* царина.¹⁹ Данас у свијету *ad valorem* царине представљају доминантну врсту царина, док су специфичне скоро укинуте.

За опорезивање увоза пољопривредних производа, живе стоке и рибе, врло често се користи **мјешовита (комбинована) царина**, која подразумева комбинацију *ad valorem* и специфичне царине.

Разликовање царина на аутономне и уговорне полази од начина увођења царина. **Уговорне царине** се уводе на темељу билатералног уговора између двије државе или мултилатералног уговора између више држава. **Аутономне царине** представљају царине које државе једнострано уводе, мијењају или укидају на основу својег фискалног суверенитета.

Према поријеклу робе царине се дијеле на јединствене, преференцијалне и диференцијалне. **Јединствене царине** подразумевају царине код којих се примјењује јединствена царинска тарифа (стопе) без обзира на земљу поријекла робе, док **диференцијалне царине** подразумевају примјену стопа царина с обзиром на земљу поријекла робе које су више од стопа које се примјењују на истоврсне производе из осталих земаља. **Преференцијалне царине** подразумевају повлаштени царински третман за одређене земље у виду ниже царине за робу која је поријекла из те земље. На примјер, након потписивања Споразума са ЕУ БиХ примјењује ниже царинске стопе или нулту стопу царине на увоз робе поријеклом из ЕУ у односу на исту робу која је поријеклом из трећих земаља.

“Царински рат”, који су почетком 2025. започеле САД против остатка свијета, је донио још једну класификацију царина према правцу дјеловања на примарне и секундарне. **Примарне** царине су оне које се уводе циљано према одређеној земљи, док су **секундарне** царине оне којима се кажњавају треће земље које тргују са одређеном земљом. Стога би се могло закључити да су примарне царине директног, а секундарне индиректног карактера.

¹⁸ Lux M., „Das Zollrecht der EG“. Ein Lehr – und Übungsbuch sowie Nachschlagewerk für Praktiker, 2. Auflage, Köln, 2004, превод: „Царински прописи Еуропске уније“, Пословни зборник, Загреб, фебруар 2005, стр. 122.

¹⁹ Ibid. стр. 123-124.

ПРИХОДИ ОД ЦАРИНА У ПОРЕСКОЈ СТРУКТУРИ ЕУ

За разлику од класичних надлежности нивоа управе ниво ЕУ нема сопствене, нити заједничке порезе. Одредбе Лисабонског уговора²⁰ прописују да ће се буџет ЕУ "без прејудуцирања у односу на друге приходе финансирати у цијелости из сопствених извора". Властити извори прихода подразумевају приходе које дотирају земље чланице. Основни извори прихода су прописани још 1970. године Директивом Савјета 70/243/ЕС. Структура сопствених извора се од тада мијењала, али и даље су најважнији извори прихода институција ЕУ традиционални сопствени извори, извори на бази ПДВ-а и приходи на бази БДП. Традиционални сопствени извори се углавном састоје од дажбина које се убиру на увоз производа из трећих земаља. Овај извор прихода највећим дијелом обухвата царине и царинске дажбине. Чланице имају право да задрже 25% прихода од царина које уберу при увозу за покриће трошкова царинских администрација. Приходи од царина су други по значају извор за финансирање расхода ЕУ. Удио прихода од царина у буџету ЕУ за 2024. је износио 17,3%²¹.

Глобални процес либерализације, те интерни процеси у ЕУ у виду проширења (2004, 2007, 2013), који су захтијевали укидање царина на размјену између старих чланица ЕУ-15 и нових чланица прије приступања ЕУ, имали су за посљедицу драстично смањење прихода од царина и осталих увозних дажбина. Према подацима за 2023.²² износ наплаћених прихода од царина и осталих увозних дажбина ЕУ је преполовљен у односу на наплату у 2010. години²³, те износи свега 0,4% БДП Уније. То је нешто више од главног конкурента САД, чији су приходи од увозних дажбина у 2023. износили 0,3% БДП или 1,8% федералних прихода²⁴. У сваком случају, пореско оптерећење²⁵ у ЕУ-27 од 39% БДП је веће него у Јапану (34,4% БДП)²⁶, а разлика је још већа у односу на САД (25,2% БДП)²⁷. Из тог разлога, САД има више маневарског простора с обзиром на раст пореског оптерећења, те "царински рат", којег су покренуле САД, може више нашкодити ЕУ, јер поновно увођење царина или њихово повећање, као контрамјера, може само погоршати коефицијент порези/БДП, а тиме угрозити конкурентност економије ЕУ на глобалном плану.

У већини чланица приходи од царина имају миноран значај у односу на укупно наплаћене индиректне порезе (Графикон 2)²⁸, у само двије чланице удио се креће око 20%, а у четири у распону од 8% до 12%.

²⁰ Чл. 311 (бивши чл. 269) Уговора (Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union, consolidated version, OJ C 115, 9.5.2008.).

²¹ Доминантни извор прихода су приходи на бази БДП са удјелом од 56,9%, а преостали извори су приходи на бази ПДВ-а са удјелом од 16,5%, приходи од неретициклиране пластичне амбалаже са удјелом од 5% и остали приходи. Израчун на бази података из буџета ЕУ за 2024. (Definitive adoption (EU, Euratom) 2024/207 of the European Union's annual budget for the financial year 2024, 22.2.2024.).

²² Извор: European Commission (2024). Annual Report on Taxation 2024.

²³ Из прихода од царина за 2010. искључени су приходи В. Британије. Извор: European Commission/EUROSTAT (2012). Taxation Trends in the European Union, 2012 Edition.

²⁴ Извор: <https://usafacts.org/>

²⁵ Извор: European Commission (2024). Annual Report on Taxation 2024.

²⁶ Извор: OECD, Revenue Statistics 2024, Center for Tax Policy and Administration.

²⁷ Извор: Ibid.

²⁸ Скраћенице: АТ-Аустрија, БЕ-Белгија, БГ-Бугарска, CZ-Чешка, CY-Кипар, DE-Њемачка, DK-Данска, EE-Естонија, EL-Грчка, ES-Шпанија, FI-Финска, FR-Француска, HR-Хрватска, HU-Мађарска, IE-Ирска, IT-Италија, LV-Латвија, LT-Литванија, LU-Луксембург, MT-Малта, NL-Холандија, PL-Пољска, PT-Португал, RO-Румунија, SE-Шведска, SI-Словенија, SK-Словачка.

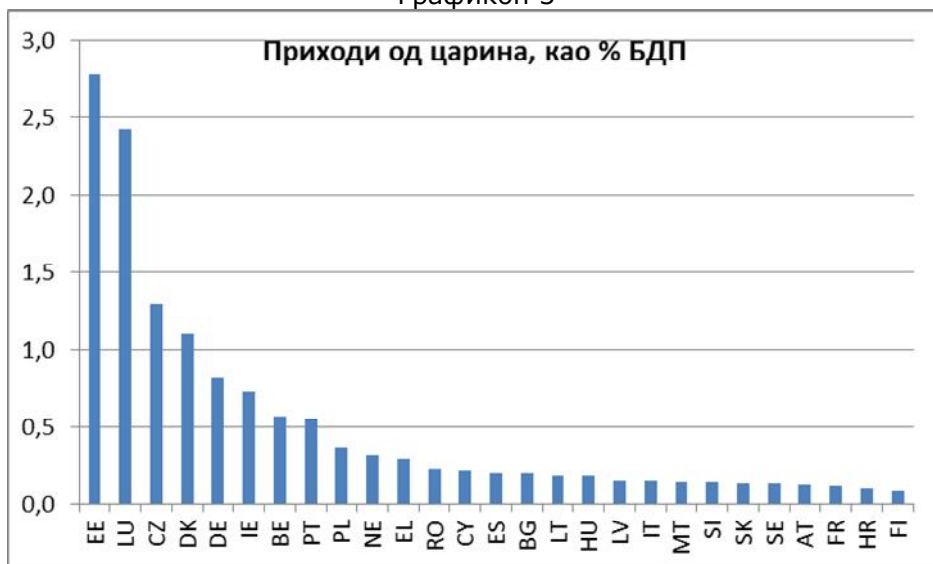
Графикон 2

Извор: European Commission (2024). Annual Report on Taxation 2024.; израчун и приказ аутора

С обзиром на инфлацију, поготово у вријеме глобалних криза посљедњих година (COVID-19, рат у Украјини, енергетска криза), мјеродавници се закључци могу добити мјерењем наплаћених прихода од царина и осталих увозних дажбина у односу на БДП. У само четири чланице приходи од царина премашују 1% БДП, максимално у Естонији 2,8% (Графикон 3). У већини чланица (16) приходи износе 0,1%-0,2% БДП.

Графикон 3

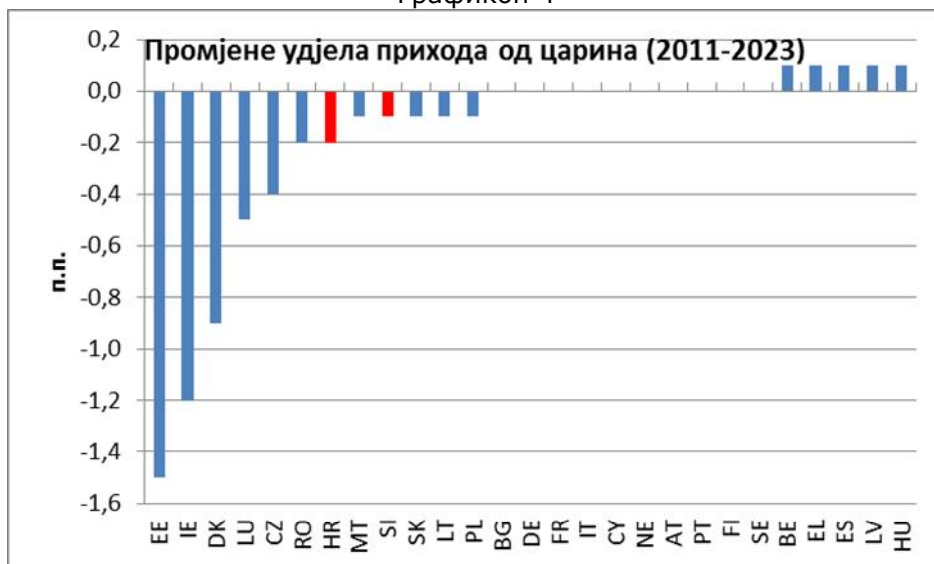

Извор: European Commission (2024). Annual Report on Taxation 2024.; приказ аутора

Процес смањења значаја прихода од царина је континуиран процес. У периоду 2011-2023 приходи су смањени у 12 чланица, највише у Естонији, Ирској и Данској (Графикон 4). Занимљиво је посматрати трендове у наведеном периоду у Хрватској, која је приступила ЕУ 1/7/2013, те је морала либерализовати царинску политику са чланицама ЕУ до тог датума. Међутим, границе Хрватске су након приступања постале границе ЕУ, те Хрватска има право задржати 25% прихода од царина које наплати, што је дијелом компензовало губитке због

либерализације. Ипак, приходи од царина у Хрватској у наведеном периоду су смањени за 0,2 п.п.. С друге стране, уласком Хрватске у ЕУ границе Словеније (приступила ЕУ 1/5/2004) су постале унутрашње границе ЕУ, што је довело до смањења прихода од царина од 0,1 п.п. (Графикон 4).

Графикон 4

Извор: European Commission (2024). Annual Report on Taxation 2024.; израчун и приказ аутора

ЛИБЕРАЛИЗАЦИЈА УВОЗА БИХ

Фазе процеса либерализације спољне трговине БиХ

Имајући у виду одређење за "европски пут", процес либерализације трговине у БиХ неминовно је слиједио трендове у ЕУ и нових чланица које су приступиле ЕУ у последње двије декаде. Процес се спроводио фазно и етапно у периоду од десет година (Графикон 5). У првој фази либерализације, која је започела 2007. године, БиХ је приступила споразуму држава СЕФТА²⁹. Споразум подразумијева укидање скоро свих царина у робној размјени са земљама у окружењу (Хрватска, Србија, Црна Гора, Македонија, Албанија, Молдавија). Друга фаза либерализације, која је започела 1/7/2008. примјеном Споразума о стабилизацији и придруживању ЕУ³⁰ ("ССП"), подразумијевала је постепено свођење увоза добара поријеклом из ЕУ на бесцарински увоз у периоду од пет година, уз задржавање царина на робу која је од стратешког интереса за БиХ. Трећа фаза процеса либерализације спољнотрговинске размјене дјелимично је захватила и треће земље, укидањем 1% царинске евиденције. Царинско евидентирање је претходно било укинута на увоз робе поријеклом из ЕУ, док је на увоз робе из трећих земаља укинута у четвртм кварталу 2011. године. Четврта фаза процеса либерализације подразумијевала је укидање царина и свих других дажбина фискалног карактера на увоз добара поријеклом из ЕУ у периоду од 3 године (2015-2017), као и билатералне концесије између БиХ и појединих чланица Европског удружења слободне трговине - ЕФТА (Швајцарска, Норвешка, Исланд, Лихтенштајн). Пета фаза либерализације,

²⁹ Central European Free Trade Agreement

³⁰ „Службени гласник БиХ - Међународни уговори”, број: 10/08

која је започела 1/2/2017.³¹ *de facto* представља другу етапу либерализације трговине са чланицама ЕУ, а подразумијева даље укидање царина на темељу адаптираног ССП.

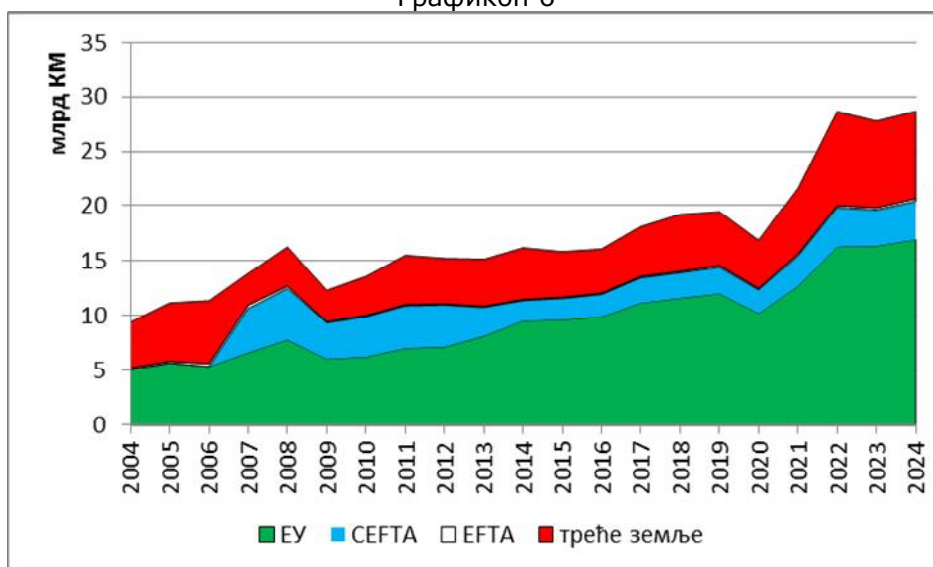
Графикон 5: Фазе либерализације спољне трговине БиХ (приказ аутора)

Увоз БиХ – структура и трендови

За анализу трендова у наплати царина у БиХ потребно је посматрати кретање увоза роба из трећих земаља и увоза роба из ЕУ које су и даље под режимом царина. Анализа трендова у посљедњих 20 година показује континуирани раст увоза, осим у "кризним" годинама, 2009-2010, услед глобалне економске и финансијске кризе, те 2020, појавом пандемије COVID-19 (Графикон 6). Међутим, примјетан је нагли раст вриједности увоза од 2022., што је посљедица експлозије цијена на свјетском тржишту након почетка рата у Украјини и избијању енергетске кризе. Стабилизација свјетског тржишта је имала за посљедицу мањи пад цијена, а тиме и увоза, те је у 2023. забиљежен пад од 3%. Но, тај пад је компензован већ током 2024, тако да је вриједност увоза достигла ниво из 2022. године (Графикон 6).

Графикон 6

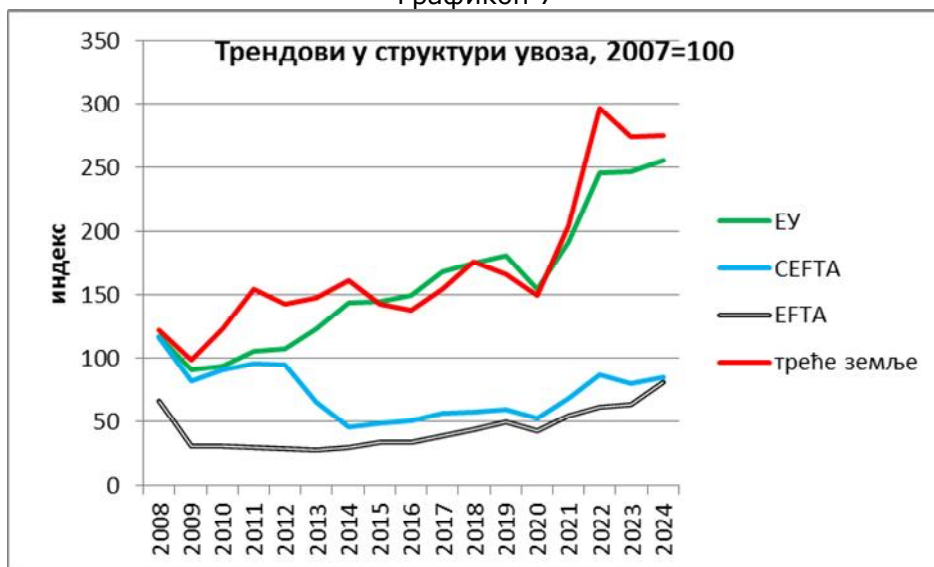

Извор: Агенција за статистику БиХ; израчун и приказ аутора

У односу на почетну годину либерализације увоза (2007=100) увоз из ЕУ је до 2019. повећан за 150 индексних поена, а у наредних пет година је забиљежен раст за још 100 индексних поена (Графикон 7). Слично је било и са увозом из трећих земаља до 2019., а у само пет наредних година увоз је повећан за чак 150 индексних поена.

³¹ Протокол уз Споразум о стабилизацији и придруживању како би се узело у обзир приступање Републике Хрватске Европској Унији („Службени гласник БиХ - Међународни уговори”, број: 8/17).

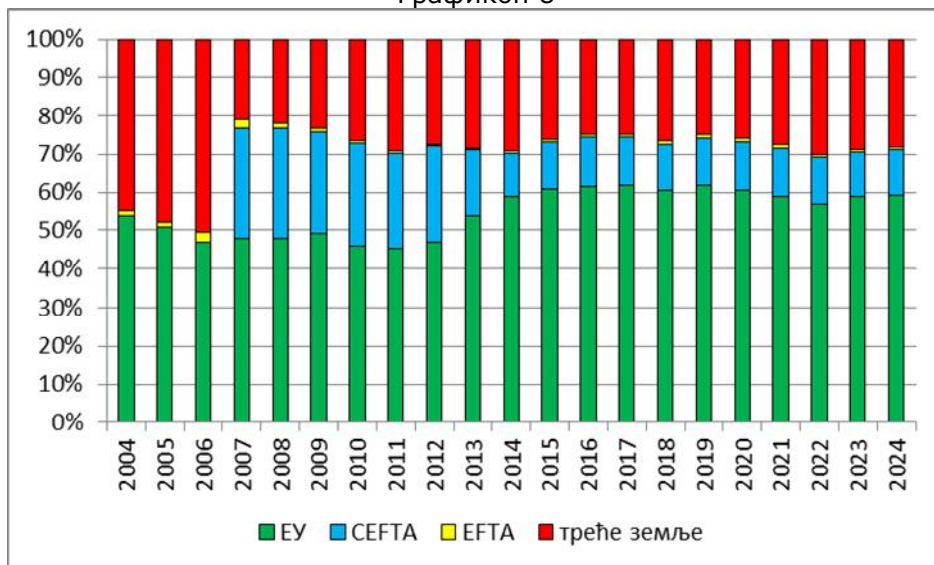
Графикон 7

Извор: Агенција за статистику БиХ; израчун и приказ аутора

Осим вриједносног раста увоза у претходним годинама промијењена је и структура увоза (Графикон 8). Оснажен је раст увоза из трећих земаља и поред примјене царина. С друге стране изласком Хрватске из СЕФТА и уласком у ЕУ смањен је увоз из те групације земаља, а повећан увоз из ЕУ.

Графикон 8

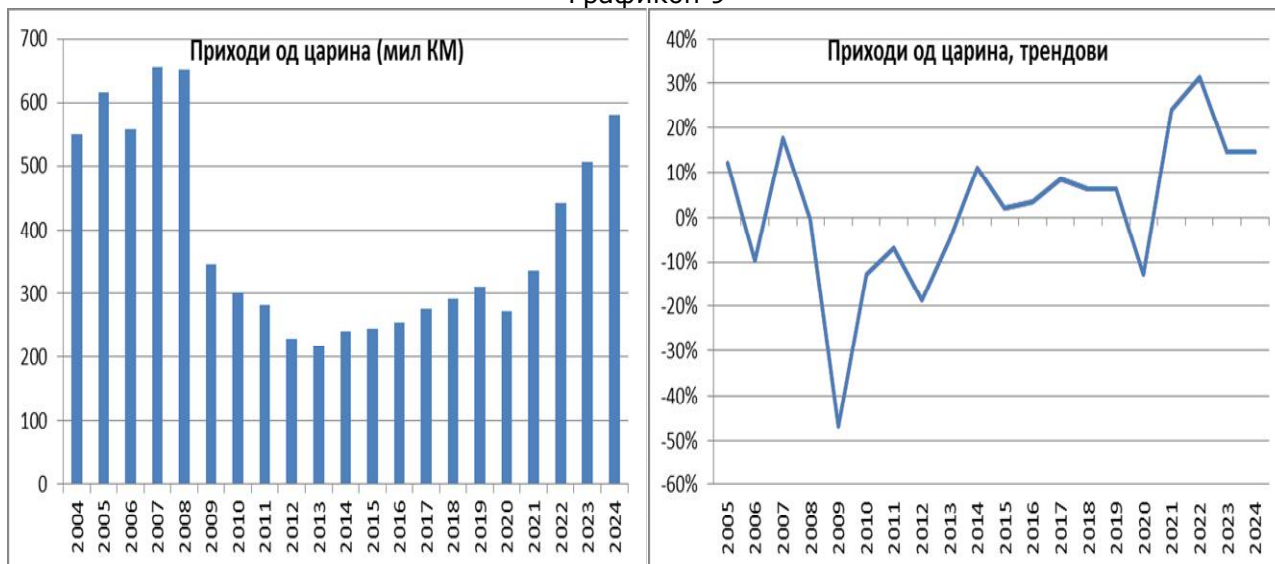
Извор: Агенција за статистику БиХ; израчун и приказ аутора

ПРИХОДИ ОД ЦАРИНА У БИХ

Трендови

У прве три године либерализације спољне трговине остварен је оштар пад прихода од царина, који је снажно подстакнут дјеловањем глобалне економске кризе 2009-2010 (Графикон 9, лијево). Очекивало се да ће процес либерализације спољне трговине у БиХ произвести директне губитке прихода од царина, али и индиректно, преко повећане супституције увоза из осталих земаља, који је остао оптерећен царинском, бесцаринским увозом из ЕУ и из окружења. Међутим, активирање домаће рафинерије нафте почетком 2009. довело је до снажног раста увоза нафте из Русије, и посљедишно, прихода од царина, али и тзв. царинског евидентирања³², које има истовјетан фискални учинак као и царине. Опоравак прихода од царине је забиљежен током 2011. године, но, од четвртог квартала наступа постепени пад прихода од царина узрокован укидањем царинског евидентирања на увоз добара из трећих земаља. Најнижи ниво наплате прихода од царина је остварен у 2013. години, када су приходи пали на свега 33% прихода остварених 2007., која представља годину са највећим приходима од царина од успоставе УИО.

Графикон 9

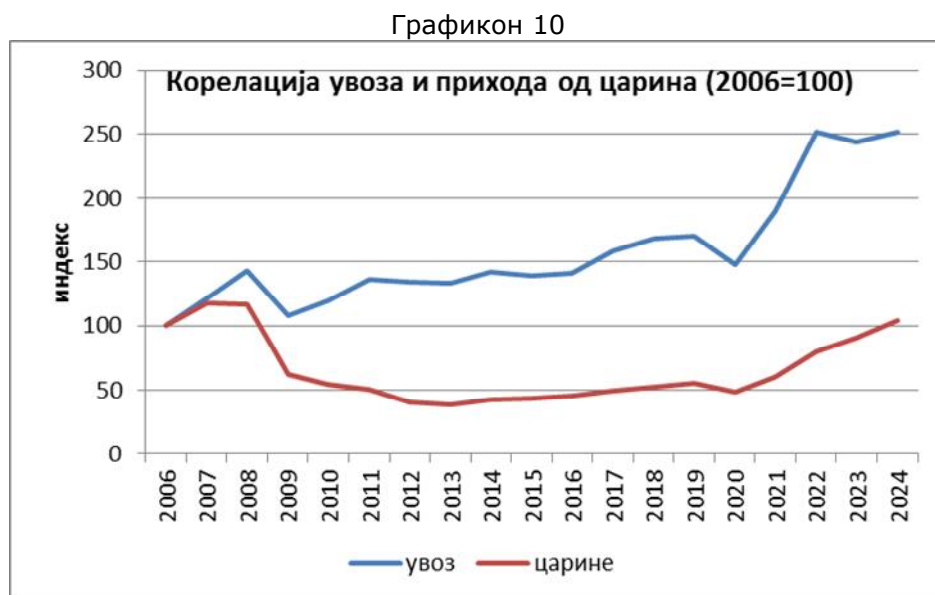
Извор: Управа за индиректно опорезивање БиХ; израчун и приказ аутора

Од 2014. приходи од царина су континуирано расли, углавном због раста увоза из Кине (нпр. инвестиције у ТЕ Станари) и осталих азијских земаља, а исто тако, расте и увоз у дијелу добара поријеклом из ЕУ који је остао под режимом царина. Раст, са умјереним годишњим стопама у распону од 2% до 8,5%, трајао је до избијања пандемије вируса COVID-19 2020. године. (Графикон 9, десно). Затварање земаља у циљу спрјечавања ширења епидемије имало је за посљедицу нагло смањење спољнотрговинске размјене, што је, уз додатна ограничења пословања наметнута домаћим компанијама, довело до великог пада увоза и, посљедишно, прихода од царина од -12,9%. Слабљење мјера изолације је у одређеној мјери релаксирало увоз, што је допринијело расту прихода од царина у 2021. години од 24,2%. Избијање рата у Украјини довело је до шокова на свјетским робним берзама енергената, хране и сировина, што је покренуло снажни раст цијена. Као посљедица убрзане инфлације у свјетским размјерама драстично је порастао увоз БиХ у апсолутном износу, а тиме и приходи од царине који су у највећем дијелу *ad valorem*, те се њихов раст веже за раст царинске

³² Царинско евидентирање се наплаћивало у висини од 1% царинске основице.

основице, тј. увозне цијене и трошкова до границе. Из тог разлога у 2022. је забиљежен огроман раст прихода од 31,3%. Смиривање је наступило у наредне двије године, када се раст прихода од царина кретао око 14,5% годишње.

С обзиром на *ad valorem* карактер прихода од царина требала би постојати снажна корелација између увоза, тј. царинске основице и наплате прихода од царина. Међутим, искључивање огромног броја роба из режима царина, као посљедица либерализације спољне трговине, је довело до одређеног раскорака између трендова код увоза и трендова у наплати прихода од царина (Графикон 10).

Извор: Агенција за статистику БиХ; Управа за индиректно опорезивање БиХ; израчун и приказ аутора

Неусклађеност трендова, као посљедица либерализације, најбоље се може сагледати преко коефицијента детерминације R^2 . У периоду који је претходио либерализацији (2004-2007) коефицијент детерминације је износио јако високих 0,93, што означава веома снажну везу између кретања увоза и наплате царина. У периоду 2008-2013, када је окончан најважнији процес либерализације увоза са CEFTA и ЕУ, коефицијент детерминације је износио 0,12, што представља јако ниску везу увоза и наплате царина. Након окончања либерализације, у периоду стабилног раста од 2014. до 2019. коефицијент детерминације је износио 0,77, што представља веома снажну везу између раста увоза и раста прихода од царина. Коначно, након пандемије, у вријеме снажног раста цијена од 2021. до 2024. коефицијент детерминације је износио 0,67, што такође представља снажну везу, али ипак нешто слабију него у вријеме стабилности домаће економије и свјетског тржишта.

Либерализација спољне трговине БиХ довела је до драстичног смањења просјечне пондерисане царине (Графикон 11). У периоду либерализације (2007-2013) просјечна пондерисана царина је пала за 3,5 п.п. На том нивоу се задржала све до 2023. када је порасла за 0,3 п.п., да би у 2024. износила 2%. Вјероватан разлог раста просјечне пондерисане стопе јесте дискрепанца између тренда увоза и тренда наплате царина у наведене двије године (раст прихода од царина у обје године цца 14,5%, на другој страни пад увоза у 2023. и скроман раст у 2024.).

Графикон 11

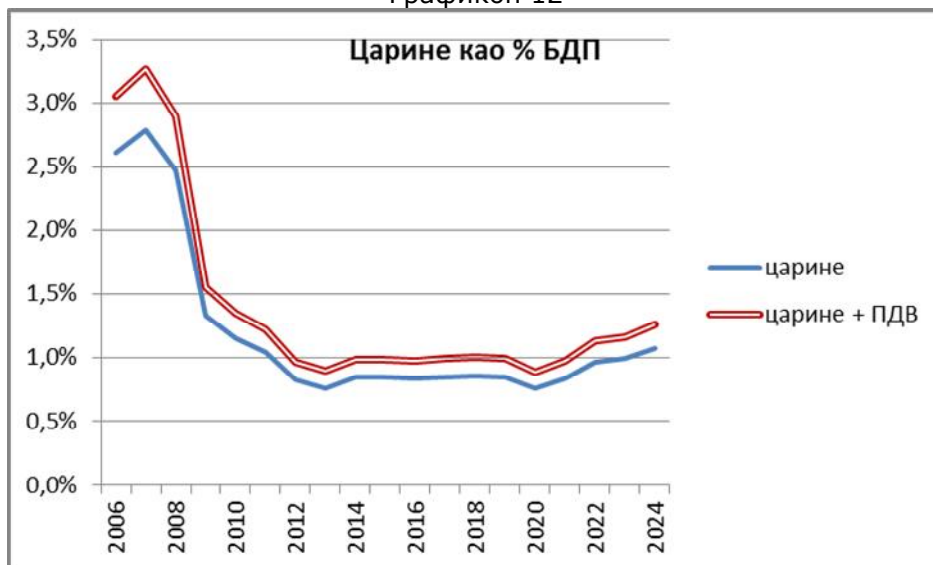

Извор: Агенција за статистику БиХ; Управа за индиректно опорезивање БиХ; израчун и приказ аутора

Значајност прихода од царина

Широк опсег либерализације трговине у БиХ имао је за посљедицу драстичан пад значајности прихода од царина. Удио прихода од царина, мјерен % БДП, је пао са 2,8%, колико је износио 2006. на свега 0,8% БДП 2012. године (Графикон 12). На нивоу 0,8%-0,9% се задржао све до 2021. године када је повећан на 1% БДП. У 2024. удио прихода од царина се повећао на 1,1% БДП, а са укљученим ПДВ-ом на 1,3% БДП.

Графикон 12

Извор: Агенција за статистику БиХ (БДП 2006-2024); Управа за индиректно опорезивање БиХ; израчун и приказ аутора

У односу на чланице ЕУ, удио прихода од царина мјерен % БДП је изнад већине чланица. Удио је идентичан удјелу царина у БДП у Данској, а само три чланице, Естонија, Луксембург и Чешка имају већи удио од БиХ. Чак и када би се уласком БиХ у ЕУ спровела потпуна

Бања Лука: Бана Лазаревића, 78 000 Бања Лука, Тел/факс: +387 51 335 350, E-mail: oma@uino.gov.ba

Сарајево: Змаја од Босне 476, 71 000 Сарајево, Тел:+387 33 246 081, Факс:+387 033 246 080, Web: www.oma.uino.gov.ba

либерализација режима царина са ЕУ, што би подразумијевало губитак прихода од царина у висини од 0,3% БДП, остатак прихода од царина, који би се убирао на робе из трећих земаља, би био већи него у већини чланица.

Највећи удио прихода од царина у наплаћеним индиректним порезима је забиљежен 2007. године у висини од 14,1% (Графикон 13). Либерализација спољне трговине донијела је оштар пад прихода од царина, тако да је 2013. остварен минимални удио у укупним индиректним порезима од 4,4%. До 2021. године удио прихода од царина се кретао у уском распону од 4,6% до 4,9% индиректних пореза, да би нагло порастао у вријеме снажног раста цијена на свјетском тржишту на 6,1% у 2024., односно на 7,2% са укљученим ПДВ-ом. С обзиром да су у то вријеме расли и остали *ad valorem* индиректни порези (*ad valorem* компонента акциза на цигарете и приходи од ПДВ-а, који је такође *ad valorem* порез који има доминантан удио од 2/3 у приходима од индиректних пореза), ипак се може закључити да је раст прихода од царина био снажан и бржи од раста укупних индиректних пореза, јер је удио царина у структури индиректних пореза у 2024. повећан за 1,2 п.п. у односу на 2021.

Графикон 13

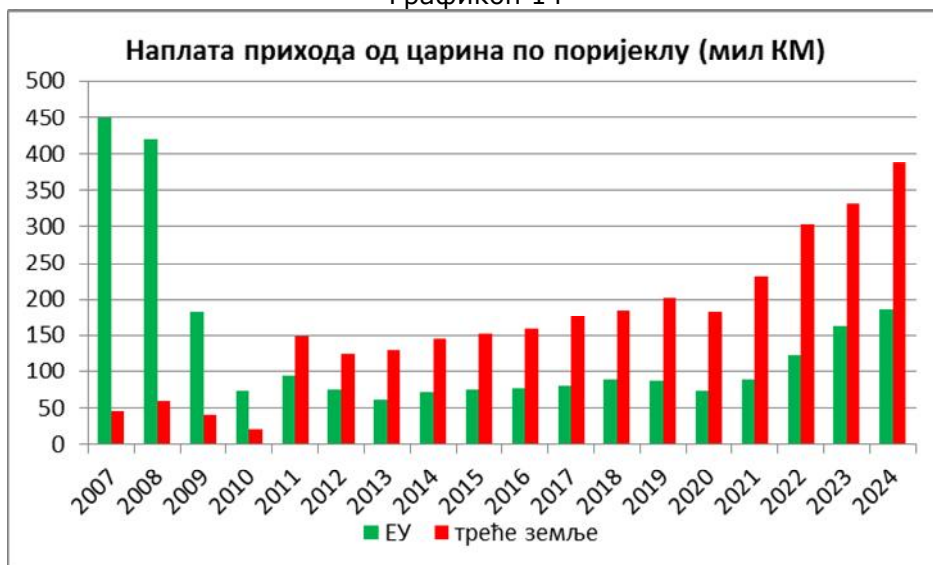

Извор: Управа за индиректно опорезивање БиХ; израчун и приказ аутора

Структура прихода од царина

Либерализација спољне трговине у БиХ је донијела драматичне промјене и у структури прихода од царина. Графикон 14 показује каскадни пад прихода од царина из ЕУ, који је највеће размјере имао у прве три године имплементације ССП. Посљедњих година, под утицајем глобалног раста цијена, удвостручени су приходи од царина на робе из ЕУ. Сличан тренд је забиљежен и у наплати царина на робу из трећих земаља, само на вишем нивоу наплате.

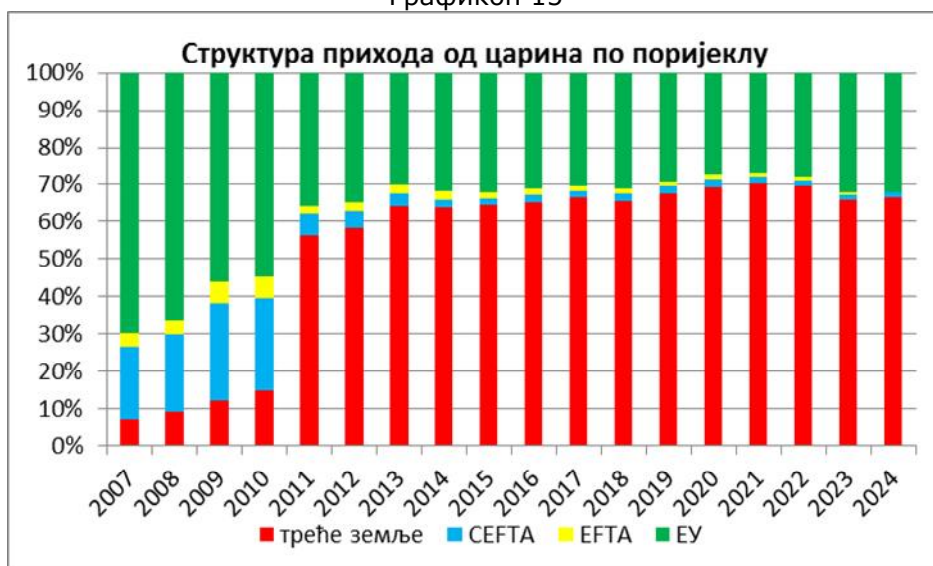
Графикон 14

Извор: Управа за индиректно опорезивање БиХ; израчун и приказ аутора

Док су приходи од царина на робу поријеклом из ЕУ 2007. чинили 70% укупних прихода од царина у 2016.г. удио је пао на 30%. Минимални износи прихода од царина се наплаћују на робу из земаља CEFTA и EFTA, док 2/3 отпада на царине које се наплаћују на увоз из трећих земаља (Графикон 15).

Графикон 15

Извор: Управа за индиректно опорезивање БиХ; израчун и приказ аутора

Потребно је сагледати структуру прихода од царина на робу из трећих земаља с обзиром на поријекло. Више од половине прихода од царина на увоз из трећих земаља, односно чак 35% укупно наплаћених царина, односи се на увоз из Кине (Графикон 16). Након почетних скромних износа наплаћених царина од 2011. на сцени је експанзија увоза из Кине, како роба широке потрошње, тако и капиталне опреме (нпр. увоз за ТЕ Станари), што је имало за посљедицу нагли раст прихода од царина, без обзира на укидање 1% царинског евидентирања 2011. године.

Графикон 16

Извор: Управа за индиректно опорезивање БиХ; израчун и приказ аутора

УМЈЕСТО ЗАКЉУЧКА: НАСТАВАК ЛИБЕРАЛИЗАЦИЈЕ ВАЊСКЕ ТРГОВИНЕ БИХ И ЕФЕКТИ НА НАПЛАТУ ИНДИРЕКТНИХ ПОРЕЗА

Имајући у виду структуру прихода од царина у којој доминирају царине на робу из Кине, те узимајући у обзир текући растући тренд и пројекције раста увоза у наредним годинама, утицај прихода од царина на увоз робе из трећих земаља биће све већи. Из наведених разлога потребно је пажљиво размотрити фискалне ефекте (тзв. "фискални трошак"³³) иницијатива за либерализацију спољне трговине са Кином. Такав приступ је потребан, јер су због очекиваног споријег економског раста БиХ ограничене могућности надокнаде прихода од царина на увоз из Кине у случају либерализације трговине са Кином. Извори за надокнаду изгубљених прихода од царина могу бити ПДВ-е, акцизе на дуван или акцизе на деривате нафте, но, задржавање исте политике индиректних пореза уз спорији економски раст и континуирани раст буџета свих нивоа влада не оставља могућност преусмјеравања додатних прихода од индиректних пореза за компензацију губитка прихода од царина. Додатни проблем, који би отежао надокнаду фискалног трошка, било би прихватање разних иницијатива, као што су диференциране стопе ПДВ-а, ширење опсега поврата ПДВ-а изван уобичајеног за систем ПДВ-а, ослобађања плаћања ПДВ-а за одређена добра, смањење или укидање акциза на деривате нафте и сл., јер имају за посљедицу смањење наплате прихода од индиректних пореза.

³³ О „фискалном трошку“ више: Антић. (2018). „Либерализација спољне трговине БиХ (2007-2017): импликације и компаративна анализа“. ОМА Билтен бр. 152/153, март/април 2018., www.oma.uino.gov.ba.

Бања Лука: Бана Лазаревића, 78 000 Бања Лука, Тел/факс: +387 51 335 350, E-mail: oma@uino.gov.ba

Сарајево: Змаја од Босне 476, 71 000 Сарајево, Тел:+387 33 246 081, Факс:+387 033 246 080, Web: www.oma.uino.gov.ba

Анализа прихода од акциза на алкохол, алкохолна пића и воћну природну ракију

(пише: Мирјана Поповић, стручни савјетник - макроекономиста)

Увод

Приходи од акциза на алкохол, алкохолна пића и воћну природну ракију (у даљем тексту: алкохолна пића) представљају стабилан и фискално значајан извор јавних прихода у Босни и Херцеговини (у даљем тексту: БиХ), са двоструком улогом: обезбјеђивање буџетских средстава и остваривање јавно-здравствених циљева кроз опорезивање производа са негативним екстерним ефектима. У контексту постпандемијског опоравка, промјењивих навика потрошача, туристичке динамике и инфлаторних притисака, праћење кретања акцизних прихода на алкохол пружа увид у шире трендове потрошње, формализације тржишта и учинковитости пореске политике.

Кључни циљеви рада су:

- квантификовати трендове и волатилност акцизних прихода на алкохол у посматраном периоду;
- идентификовати сезоналне обрасце у кварталној и мјесечној динамици;
- процијенити потенцијалне факторе кретања прихода као што су лична потрошња, туризам, промјене у понашању потрошача;
- упоредити релативни допринос категорија алкохолних пића;

Истраживачка питања која воде анализу су:

- Да ли су приходи од акциза на алкохол у анализираном периоду показали трајни раст и колико је раст условљен слабљењем инфлаторних притисака?
- Колико је изражена сезоналност и да ли се њен образац мијења?
- У којој мјери разлике између увозних и домаћих токова утичу на укупну динамику прихода?

Подаци за анализу преузети су из званичних административних извора Управе за индиректно опорезивање. Методолошки, рад користи дескриптивну статистику, визуализације (годишње, кварталне и мјесечне серије података). Структура рада је сљедећа: након сажетка слиједи дескриптивна анализа на годишњем, кварталном и мјесечном нивоу, те кратак закључак.

Сажетак

Анализа обухвата укупне акцизне приходе на алкохолна пића и раздвајање података по категоријама поријекла (увозна и домаћа алкохолна пића). Овај рад наставак је анализа објављених у претходним бројевима билтена Одјељења³⁴ и анализира кретање прихода од акциза на алкохолна пића кроз три временска реза:

- Годишња наплата у периоду 2021³⁵-2024.³⁶ године и годишња стопа раста за период 2022-2024. године укупних прихода од акциза на алкохолна пића, прихода од акциза на увозна и домаћа алкохолна пића.

³⁴ О политици опорезивања алкохолних пића и наплати прихода од акциза на алкохолна пића више у: Поповић, М. (2022). "Анализа наплате прихода од акциза на алкохол, алкохолна пића и воћну природну ракију"; ОМА билтен бр. 209/210. О кретањима наплате ових прихода и текућим трендовима више у: Поповић М. (2023 и 2024) "Анализа наплате прихода од акциза на алкохол, алкохолна пића и воћну природну ракију и текући трендови". ОМА билтен бр. 219/220 и "Анализа кретања прихода од акциза на алкохол, алкохолна пића и воћну природну ракију" ОМА билтен бр. 231/232.

³⁵ Због појаве пандемије Covid-19, 2020. година није релевантна за поређење

³⁶ Посљедњи расположиви годишњи подаци

- Квартална наплата за период први квартал (Q1) 2021–други квартал (Q2) 2025. године³⁷ и квартална стопа раста за период први квартал (Q1) 2022–други квартал (Q2) 2025. године укупних прихода од акциза на алкохолна пића, прихода од акциза на увозна и домаћа алкохолна пића.
- Мјесечна наплата за период јануар 2021–јуни 2025. године³⁸ и мјесечна стопа раста за период јануар 2022–јуни 2025. године укупних прихода од акциза на алкохолна пића, прихода од акциза на увозна и домаћа алкохолна пића.

Оваква грануларност омогућава да се идентификују дугорочни трендови, сезоналност као што су љетни и празнични пикови, те краткорочни шокови и промјене у динамици наплате прихода.

1. Годишње кретање прихода од акциза на алкохолна пића

Приходи од акциза на алкохолна пића у БиХ чине релативно мали удио у укупним приходима од акциза, крећући се између 1,9% и 2,0% током посматраног периода. Иако је њихов фискални значај мањи у односу на акцизе на духан или гориво, ови приходи имају стабилан карактер и одражавају ниво потрошње алкохолних производа као и структуру тржишта између увозних и домаћих произвођача.

Графиконом један приказано је кретање годишње наплате прихода од акциза на алкохолна пића за период 2021–2024. године, у милионима КМ. Приказана је годишња наплата укупних прихода од акциза на алкохолна пића и прихода од акциза на увозна и домаћа алкохолна пића у анализираном периоду.

Графикон 1. Годишња наплата прихода од акциза на алкохолна пића (у мил. КМ)

Извор: Подаци Управе за индиректно опорезивање БиХ, приказ ОМА

У периоду 2021–2024. године забиљежен је стабилан раст укупне наплате ових прихода, док је рекордни ниво наплате од оснивања Управе за индиректно опорезивање достигнут у прошлој години. Графикон приказује узлазни тренд, уз јасно видљиву доминацију увозних

³⁷ Последњи расположиви квартални подаци

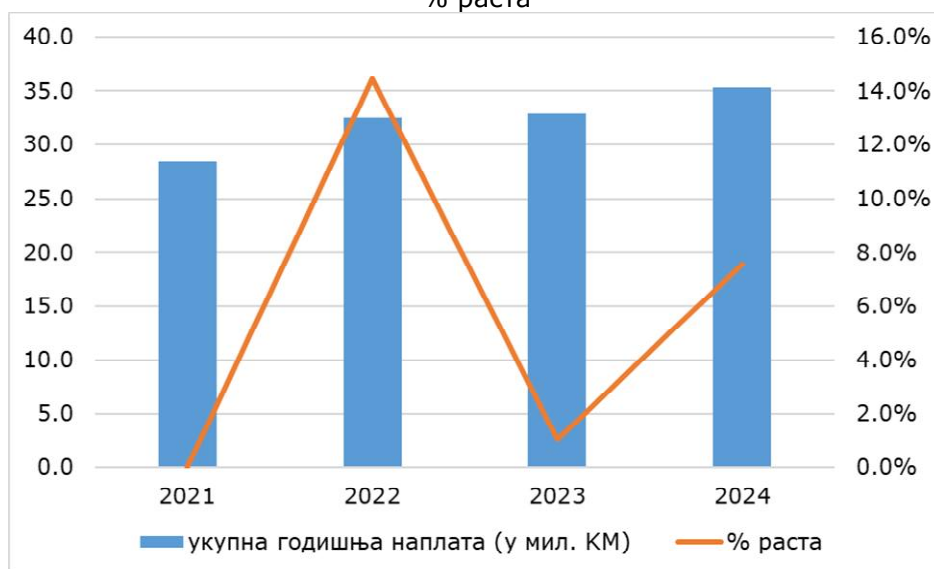
³⁸ Последњи расположиви мјесечни подаци

производа у структури прихода, док се учешће домаће производње креће на нивоу од приближно 8% до 10% укупне наплате.

1.1. Годишње кретање укупних прихода од акциза на алкохолна пића

Графиконом два приказана је годишња наплата укупних прихода од акциза на алкохолна пића за период од 2021-2024. године, у милионима КМ (лијева вертикална скала) и годишња стопа раста ових прихода у периоду 2022-2024. године (десна вертикална скала).

Графикон 2. Годишња наплата укупних прихода од акциза на алкохолна пића (у мил. КМ) и % раста

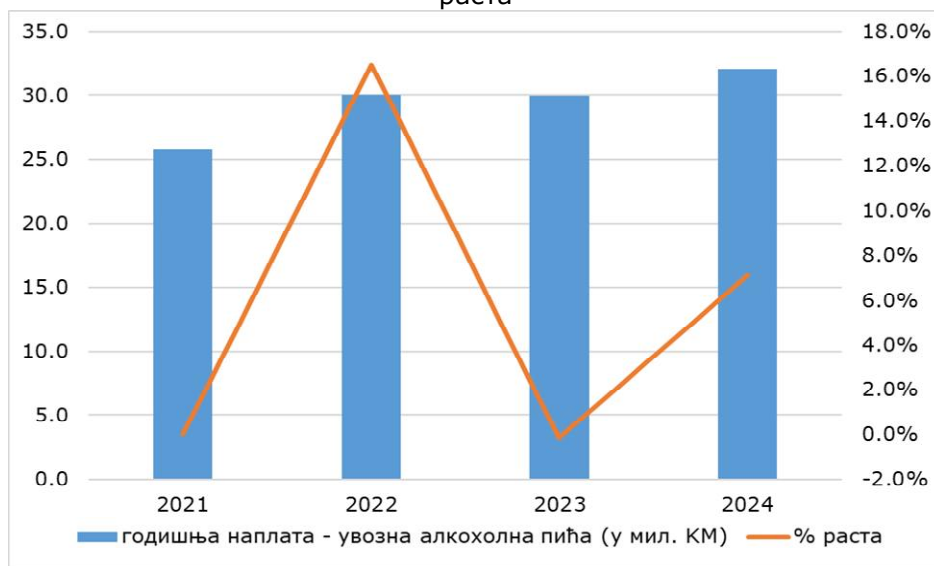
Извор: Подаци Управе за индиректно опорезивање БиХ, приказ ОМА

У 2024. години наплата укупних прихода од акциза на алкохолна пића у благом је порасту 7,6%, у 2023. години 1,1%, док је у 2022. години забиљежен највећи раст ових прихода у посматраном периоду 14,4%, а у односу на претходну годину (графикон 2, % раста). Овај раст забиљежен је као посљедица повећаног увоза и потрошње у 2022. години услед опоравка након пандемије Covid-19 и нормализовања рада угоститељских објеката.

1.2. Годишње кретање прихода од акциза на увозна алкохолна пића

Графиконом три приказана је годишња наплата прихода од акциза на увозна алкохолна пића за период 2021-2024. године, у милионима КМ (лијева вертикална скала) и годишња стопа раста ових прихода у периоду 2022-2024. године (десна вертикална скала).

Графикон 3. Годишња наплата прихода од акциза на увозна алкохолна пића (у мил. КМ) и % раста

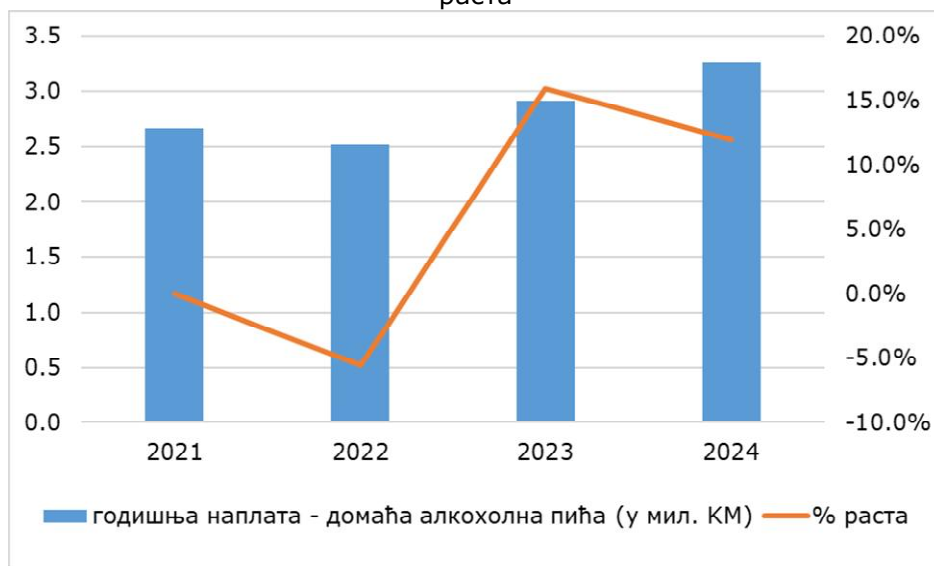
Извор: Подаци Управе за индиректно опорезивање БиХ, приказ ОМА

У 2022. години забиљежен је изражен раст прихода од акциза на увозна алкохолна пића од **16,5%** у односу на претходну годину. Овакав скок може се првенствено приписати повећању обима увоза након пандемије. Током 2023. године дошло је до **благог пада** од **-0,2%**, што сугерише релативну стабилизацију увозних количина и цијена, уз могуће прилагођавање потрошње. У 2024. години поново је остварен **раст од 7,1%** као резултат повећане потражње, уз могуће промјене у структури потрошње алкохолних пића из увоза.

1.3. Годишње кретање прихода од акциза на домаћа алкохолна пића

Графиконом четири приказана је годишња наплата прихода од акциза на домаћа алкохолна пића за период 2021-2024. године, у милионима КМ (лијева вертикална скала) и годишња стопа раста ових прихода у периоду 2022-2023. године (десна вертикална скала).

Графикон 4. Годишња наплата прихода од акциза на домаћа алкохолна пића (у мил. КМ) и % раста

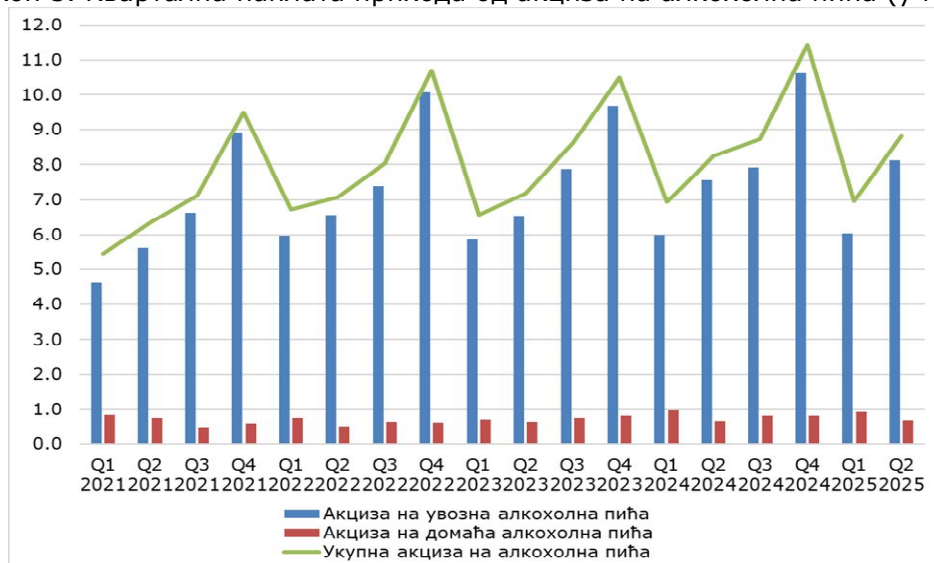
Извор: Подаци Управе за индиректно опорезивање БиХ, приказ ОМА

Годишња наплата прихода од акциза на увозна алкохолна пића биљежи промјењив тренд у посматраном периоду. У 2022. години забиљежен је пад од **-5,5%** у односу на претходну годину, што може указивати на смањење увозних количина или промјену потрошачких навика. У 2023. години услиједио је значајан раст од **15,9%**, а под утицајем повећаног увоза и потрошње. Позитиван тренд настављен је и у 2024. години, са растом од **11,9%**, што сугерише даљи пораст потражње и вриједности увоза.

2. Квартално кретање прихода од акциза на алкохолна пића

Графиконом пет приказана је квартална динамика кретања наплате укупних прихода од акциза на алкохолна пића, прихода од акциза на увозна и домаћа алкохолна пића за период од првог квартала (Q1) 2021. године до другог квартала (Q2) 2025. године, у милионима КМ.

Графикон 5. Квартална наплата прихода од акциза на алкохолна пића (у мил. КМ)

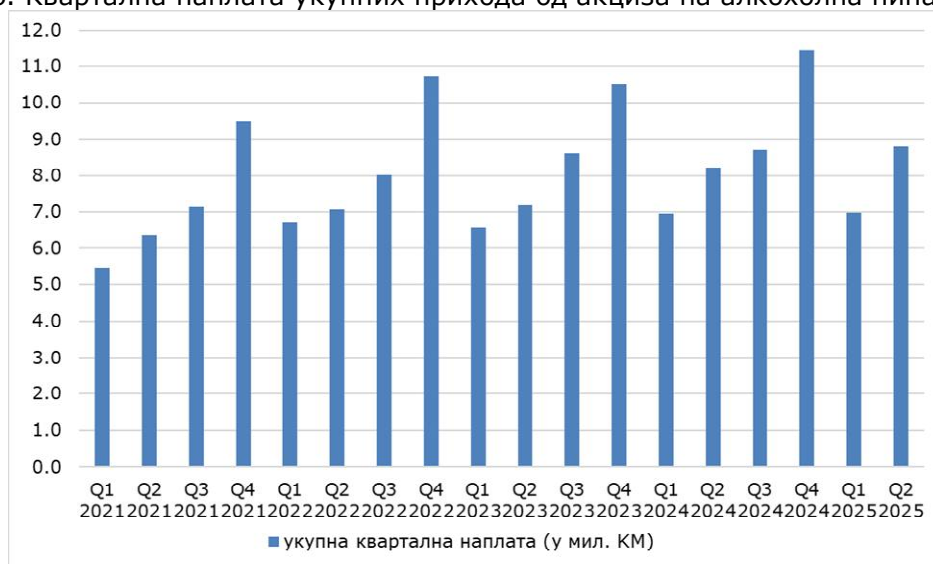
Извор: Подаци Управе за индиректно опорезивање БиХ, приказ ОМА

Видљив је изражен сезонски образац, при чему су приходи најнижи у првим кварталима сваке године, а највећи у четвртим кварталима. Оваква динамика углавном је последица повећане потрошње уочи празничне сезоне, интензивнијих промотивних активности и стварања залиха од стране трговаца и дистрибутера. Приходи од акциза на **увозна алкохолна пића** доминирају у укупној наплати и показују сличан сезонски тренд као и укупна серија, с израженим скоковима крајем сваке године. **Приходи од акциза на домаћа алкохолна пића** знатно су мањи и биљеже повећања у првим кварталима сваке године. Кретање укупних прихода од акциза на алкохолна пића потврђује постојање јасног сезонског врхунца у четвртим кварталима, након чега слиједи пад у првим кварталима сваке године и постепени раст кроз друге и треће квартале.

2.1. Квартално кретање укупних прихода од акциза на алкохолна пића

Графиконом шест приказана је квартална наплата укупних прихода од акциза на алкохолна пића за период Q1 2021–Q2 2025. године, у милионима КМ.

Графикон 6. Квартална наплата укупних прихода од акциза на алкохолна пића (у мил. КМ)

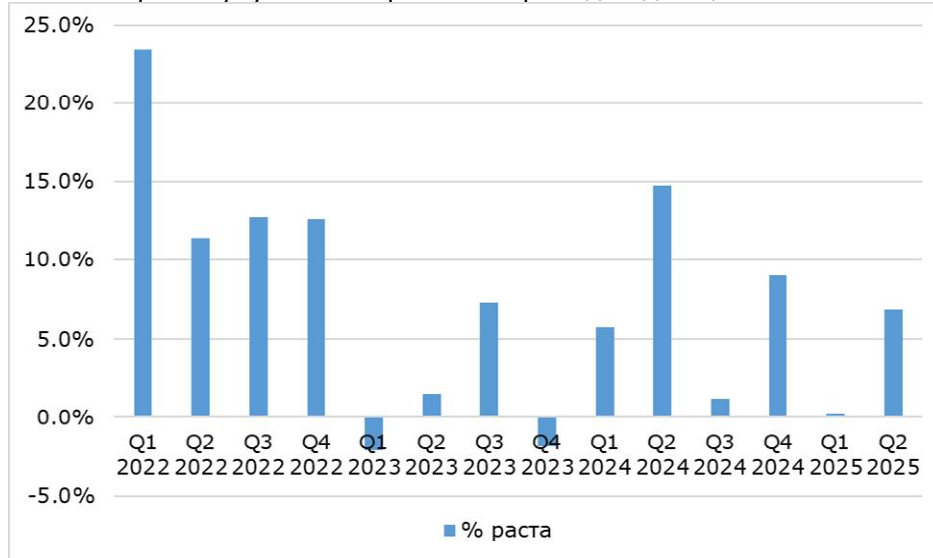

Извор: Подаци Управе за индиректно опорезивање БиХ, приказ ОМА

Из графикона се уочава јасан сезонски образац, најниже вриједности забиљежене су у првим кварталима сваке године, док се највећи приходи остварују у четвртим кварталима. У другом и трећем кварталу приходи се постепено повећавају, пратећи раст потрошње у топлијем дијелу године, док нагли скок у четвртм кварталу представља годишњи врхунац. Разлози оваквог кретања су сезонска потражња у четвртм кварталу која обухвата празничну сезону (новогодишње и божићне празнике) када расте потрошња алкохолних пића, што повећава наплату акциза. Промотивне активности и маркетиншке кампање када произвођачи и дистрибутери интензивирају понуду и акције крајем године додатно подстичу продају у четвртм кварталу. Трговци и угоститељи крајем године праве веће залихе за празнични период, што такође резултује повећаном уплатом акциза у истом кварталу. Туристичка сезона у трећем кварталу у неким годинама резултује умјереним растом који је повезан с туристичким догађањима и повећаном потрошњом током љета. Све наведено, као и макроекономски фактори попут промјена куповне моћи потрошача утичу на висину остварених прихода, али не нарушавају сезонски образац.

Графиконом седам приказана је квартална стопа раста укупних прихода од акциза на алкохолна пића за период Q1 2022–Q2 2025. године.

Графикон 7. % раста укупних кварталних прихода од акциза на алкохолна пића

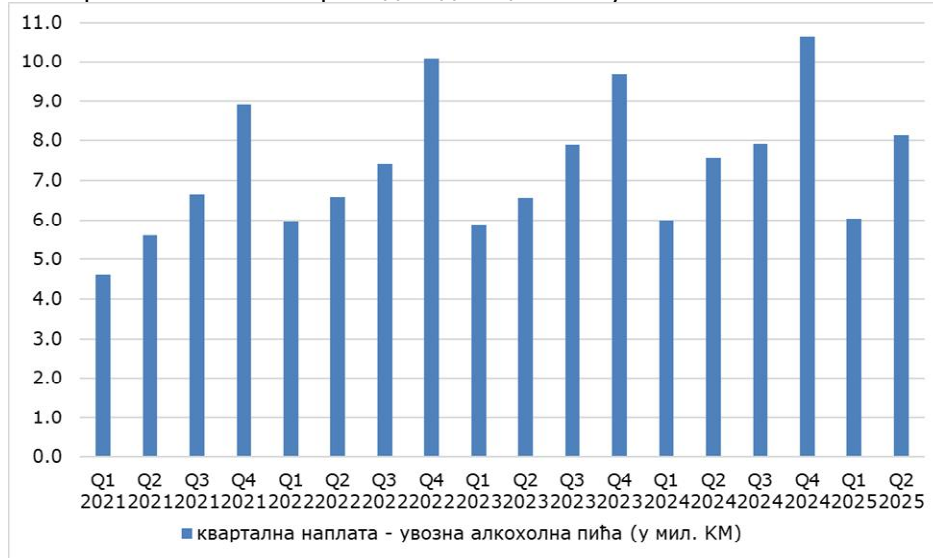
Извор: Подаци Управе за индиректно опорезивање БиХ, приказ ОМА

Кретање стопе раста показује изражене осцилације између појединих квартала, што одражава сезонске обрасце потрошње, али и промјене у увозу. Највећа стопа раста забиљежена је у првом кварталу 2022. 23,4%, док су остали израженији скокови присутни у кварталима као што су Q2 2024. 14,8%, Q3 2022. 12,8%, Q4 2022. 12,6% и Q2 2022. 11,4%. У појединим кварталима раст је био минималан или близу нуле, што указује на стабилизацију прихода у тим периодима. Пад у наплати укупних прихода од акциза на алкохолна пића у анализираном периоду забиљежен је у првом кварталу 2023. (-2,1%) и четвртм кварталу 2023. (-1,9%). Највећи пораст ових прихода у свим кварталима забиљежен је током 2022. године као посљедица опоравка привреде од посљедица Covid-19.

2.2. Квартално кретање прихода од акциза на увозна алкохолна пића

Графиконом осам приказана је квартална наплата прихода од акциза на увозна алкохолна пића за период Q1 2021–Q2 2025. године, у милионима КМ.

Графикон 8. Квартална наплата прихода од акциза на увозна алкохолна пића (у мил. КМ)

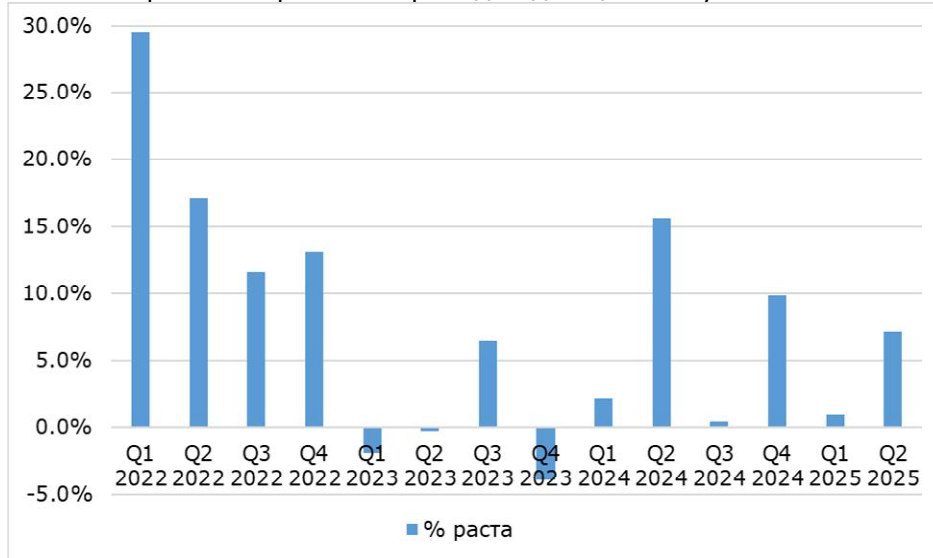
Извор: Подаци Управе за индиректно опорезивање БиХ, приказ ОМА

Видљиво је да приходи имају изражене сезонске осцилације, при чему су најмањи у првим кварталима сваке године, док достижу максимум у четвртим кварталима. Оваква динамика понајвише произлази из повећане потрошње током љетних мјесеци и посебно у периоду новогодишњих и божићних празника, када расте и увоз алкохолних пића. Највећи скок ових прихода забиљежен је у Q4 2022. и Q4 2024. године, када се наплата приближила или прешла вриједност од 10 милиона КМ, док су најслабији резултати остварени у првим кварталима посматраних година. Током приказаних година примјетан је стабилан раст, што се може повезати с опоравком куповне моћи потрошача након инфлационих притисака али и са опоравком сектора угоститељства и туризма након пандемије Covid-19.

С обзиром на чињеницу да увозна алкохолна пића имају доминантан удио у укупним приходима од акциза на алкохолна пића, њихово кретање готово у потпуности пресликава укупни тренд наплате акциза на алкохолна пића. Тиме су осцилације код увозних пића кључни фактор укупне динамике у овој категорији прихода. Економски посматрано, овакав тренд указује да су приходи од акциза на алкохолна пића значајно зависни од потрошачких навика везаних за сезонску потражњу, туристичке токове и празничну потрошњу, док стабилност на годишњем нивоу зависи од шире економске ситуације, доступног дохотка становништва и увозне политике.

Графиконом девет приказана је квартална стопа раста прихода од акциза на увозна алкохолна пића за период Q1 2022–Q2 2025. године.

Графикон 9. % раста кварталних прихода од акциза на увозна алкохолна пића

Извор: Подаци Управе за индиректно опорезивање БиХ, приказ ОМА

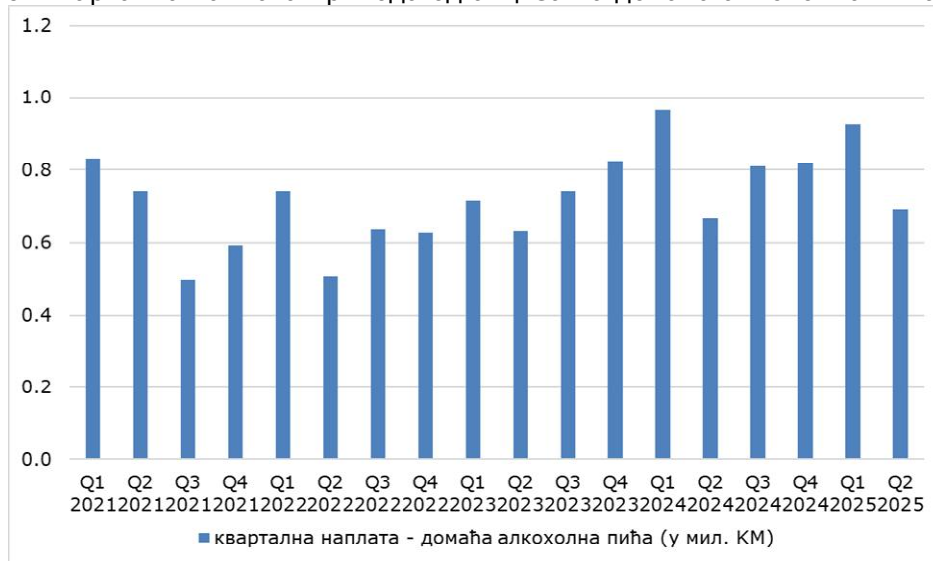
Највеће повећање забиљежено је у првом кварталу 2022. године, када је остварена стопа раста од 29,5% што је последица опоравка тржишта након пандемије. У наредним кварталима исте године раст се стабилизовао на нижем нивоу (између 10–17%), док је током 2023. примјетна знатно слабија динамика, па су стопе раста углавном биле минималне или близу нуле, а у појединим кварталима чак и негативне (Q1 и Q4). Ова кретања указују на успоравање потрошње, дјелимично усљед инфлаторних притисака и смањења реалног дохотка становништва. У 2024. години дошло је до поновног јачања раста, посебно у другом кварталу у којем је остварен раст од 15,7% што се може повезати са сезонским повећањем потрошње. У првој половини текуће године стопа раста поново осцилира па је благи раст забиљежен у првом, а нешто израженији у другом кварталу.

Ови подаци показују да приходи од акциза на увозна алкохолна пића нису имали константан тренд раста, већ су осјетљиви на економске и сезонске факторе. Најизраженији раст десио се непосредно након пандемије, док се каснија кретања могу описати као фаза стабилизације, уз повремене сезонске скокове.

2.3. Квартално кретање прихода од акциза на домаћа алкохолна пића

Графиконом 10 приказана је квартална наплата прихода од акциза на домаћа алкохолна пића за период Q1 2021–Q2 2025. године, у милионима КМ.

Графикон 10. Квартална наплата прихода од акциза на домаћа алкохолна пића (у мил. КМ)

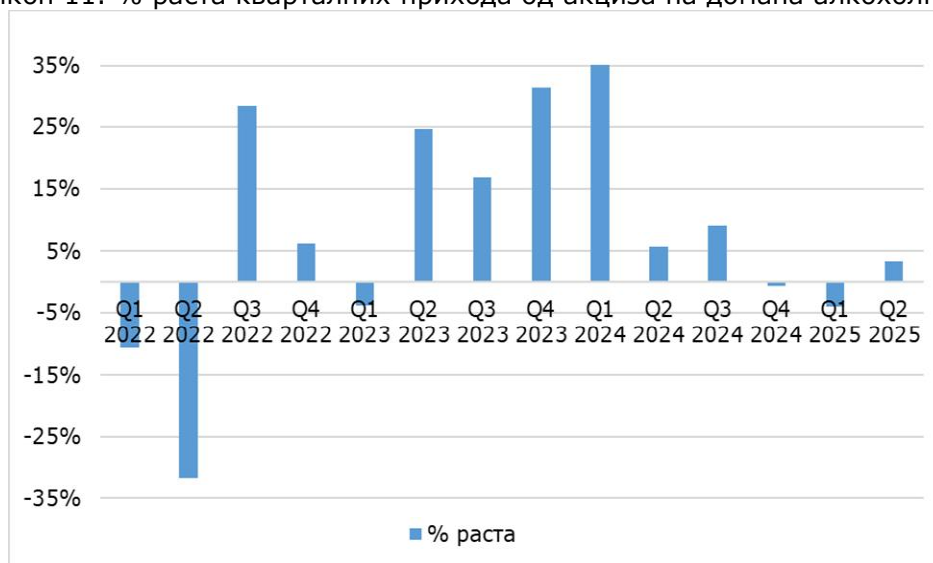
Извор: Подаци Управе за индиректно опорезивање БиХ, приказ ОМА

Квартална наплата прихода од акциза на домаћа алкохолна пића показује знатно скромније износе у односу на увозна пића, у просјеку испод један милион КМ по кварталу. За разлику од стабилнијег обрасца код увозних пића, овдје је уочљив флукутирајући тренд без јасног сезонског обрасца.

Највећа наплата остварена је у првим кварталима 2024. и 2025. године, док је најнижи ниво забиљежен у другом кварталу 2022. године. Кретања упућују на то да домаћа алкохолна пића имају мањи и промјенљивији удио на тржишту, који зависи од низа фактора попут сезонске производње, понуде и потражње, цјеновне конкурентности у односу на увозна пића, као и куповне моћи потрошача.

Графиконом 11 приказана је квартална стопа раста прихода од акциза на домаћа алкохолна пића за период Q1 2022–Q2 2025. године.

Графикон 11. % раста кварталних прихода од акциза на домаћа алкохолна пића

Извор: Подаци Управе за индиректно опорезивање БиХ, приказ ОМА

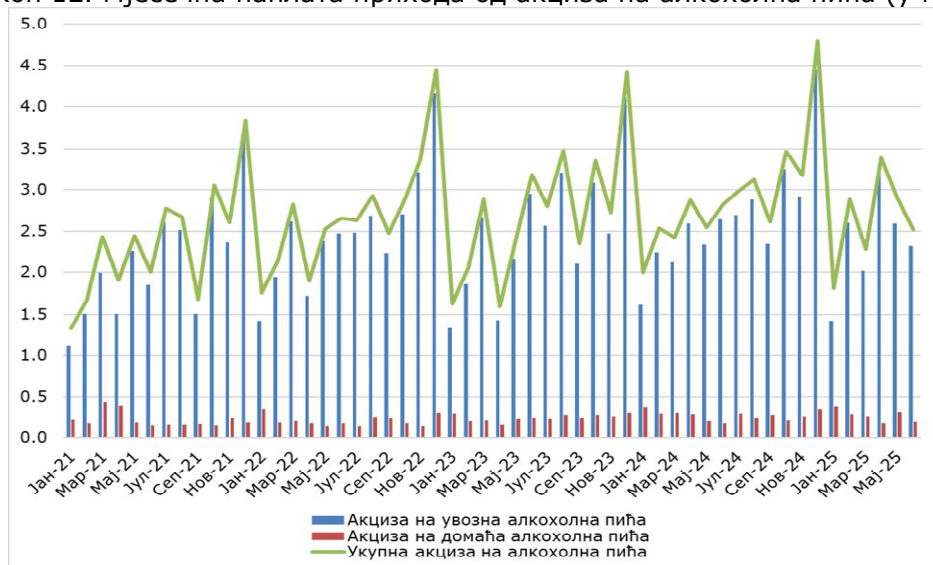
Стопе раста прихода од акциза на домаћа алкохолна пића показују израженије осцилације него код увозних. Највећи пад забиљежен је у другом кварталу 2022. године -31,7%, што указује на нагло смањење наплате у односу на исти квартал претходне године. Након тога долази до опоравка и позитивних стопа раста у задња два квартала исте године. Највећа позитивна стопа раста евидентирана је у првом кварталу 2024. године, када је раст достигао 35,0%, што је вјероватно посљедица већег обима продаје домаћих производа и повољнијих тржишних околности. У 2025. години динамика раста је скромна у другом кварталу, док је у првом кварталу забиљежен благи пад од -4,1%, а у односу на исти квартал претходне године.

3. Мјесечно кретање прихода од акциза на алкохолна пића

Мјесечна динамика кретања наплате прихода од акциза на алкохолна пића приказана је за период од јануара 2021. до јуна 2025. године. Овакав приказ кретања наплате ових прихода пружа детаљне информације о динамици потрошње алкохолних пића под утицајем различитих спољних фактора као што су мјесечни сезонски фактор, инфлација и промјена у куповној моћи потрошача.

Графиком 12 приказано је мјесечно кретање прихода од акциза на алкохолна пића за период јануар 2021 - јуни 2025. године, у милионима КМ. Приказано је мјесечно кретање укупне наплате прихода од акциза на алкохолна пића и прихода од акциза на увозна и домаћа алкохолна пића у посматраном временском периоду.

Графикон 12. Мјесечна наплата прихода од акциза на алкохолна пића (у мил. КМ)

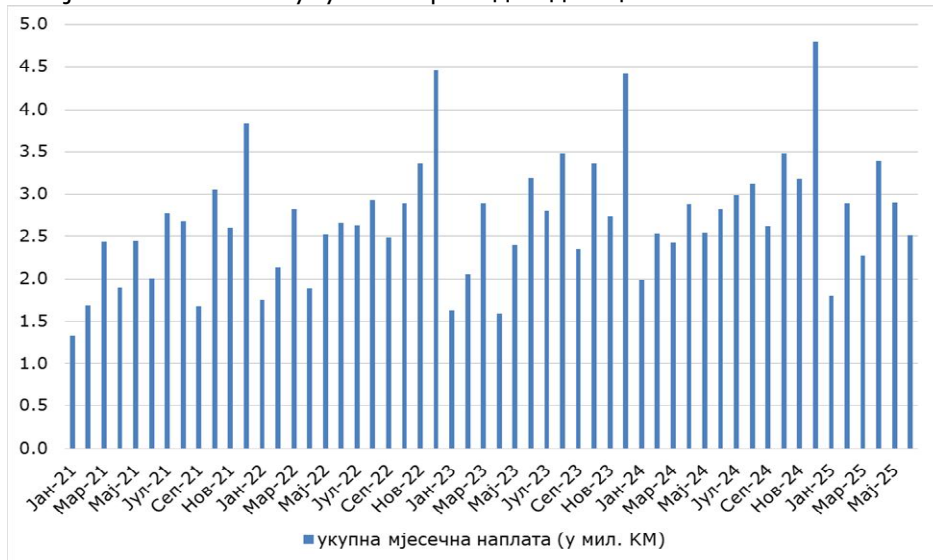
Извор: Подаци Управе за индиректно опорезивање БиХ, приказ ОМА

Графикон приказује јасан сезонски образац, приходи су редовно најнижи у јануару, након чега постепено расту током прољећа и љета, да би врхунац достигли у децембру сваке године. Највећа наплата у посматраном периоду забиљежена је у децембру 2024. године, док је најмања евидентирана у јануару 2021. године. Оваква кретања одражавају типичну динамику потрошње алкохолних пића, скромнију у првим мјесецима године, израженију током љетних мјесеци и на врхунцу у вријеме новогодишњих празника. Генерално, наплата акциза показује стабилан тренд уз сезонске осцилације, без већих одступања од уобичајеног годишњег обрасца.

3.1. Мјесечно кретање укупних прихода од акциза на алкохолна пића

Графиком 13 приказана је мјесечна наплата укупних прихода од акциза на алкохолна пића за период јануар 2021 – јуни 2025. године, у милионима КМ.

Графикон 13. Мјесечна наплата укупних прихода од акциза на алкохолна пића (у мил. КМ)

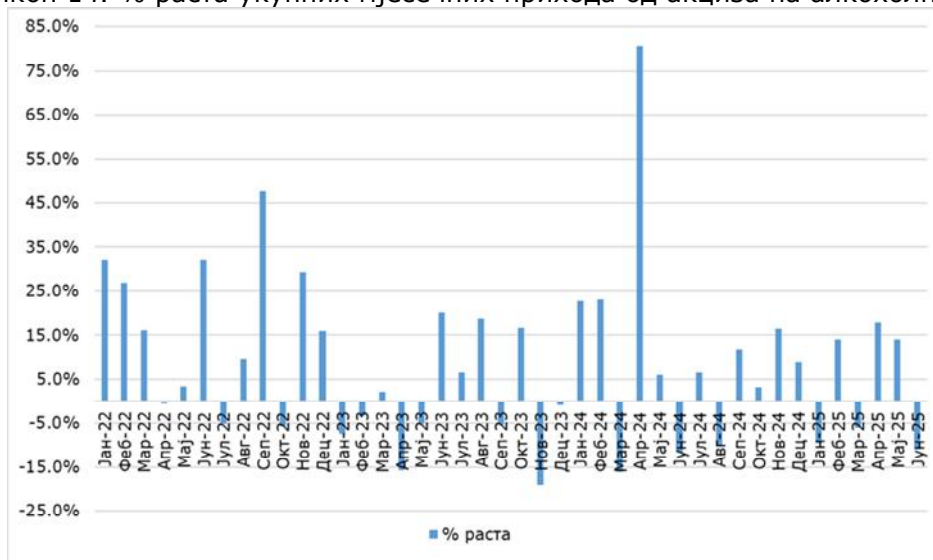

Извор: Подаци Управе за индиректно опорезивање БиХ, приказ ОМА

Уочава се **јасна сезоналност**, најнижи приходи у јануару, раст током прољећа и лjeta, са врхунцем у децембру сваке године, што указује на општи тренд, односно **стабилну динамику са благим растом** кроз посматрани период.

Графиком 14 приказана је мјесечна стопа раста укупних прихода од акциза на алкохолна пића за период јануар 2022 – јуни 2025. године, а у односу на исти мјесец претходне године.

Графикон 14. % раста укупних мјесечних прихода од акциза на алкохолна пића

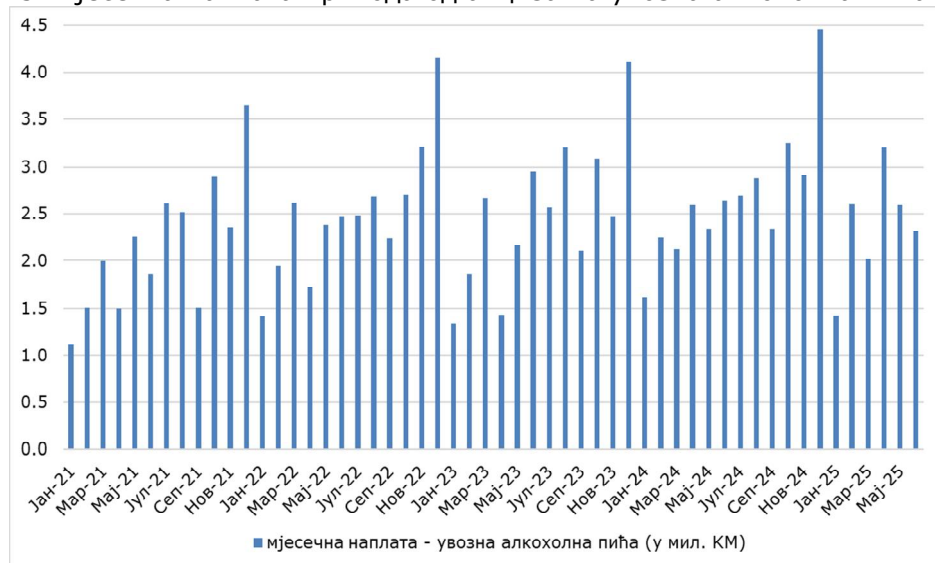
Извор: Подаци Управе за индиректно опорезивање БиХ, приказ ОМА

У посматраном периоду највећи раст укупних мјесечних прихода од акциза на алкохолна пића забиљежен је у априлу 2024. године 80,6%, као комбинација повећане набавке и сезонске потрошње. Такође, велико повећање ових прихода евидентирано је у септембру 2022. године 47,6%, а у односу на септембар 2021. године. Посматрајући наплату у текућој години, у јануару, марту и јуну забиљежено је благо смањење, док је у осталим мјесецима забиљежен раст у наплати ових прихода, а у односу на исти мјесец 2024. године.

3.2. Мјесечно кретање прихода од акциза на увозна алкохолна пића

Графиком 15 приказано је мјесечно кретање наплате прихода од акциза на увозна алкохолна пића за период јануар 2021 – јуни 2025. године, у милионима КМ.

Графикон 15. Мјесечна наплата прихода од акциза на увозна алкохолна пића (у мил. КМ)

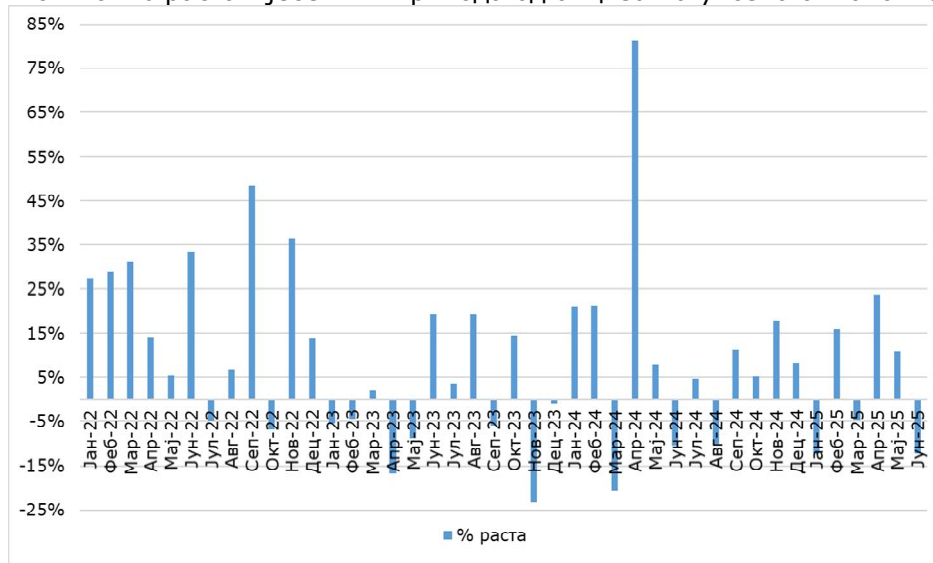

Извор: Подаци Управе за индиректно опорезивање БиХ, приказ ОМА

Графиком су приказане високе вриједности у љетним мјесецима (јули–август) и децембру, а најниже у јануару. Мјесечна наплата акциза на увозна алкохолна пића показује сличан **сезонски образац** као мјесечна наплата укупних прихода од акциза на алкохолна пића. Увозна алкохолна пића носе главни терет сезонских осцилација јер имају значајан удио у укупним приходима од акциза на алкохолна пића. Највећа вриједност је забиљежена у **децембру 2024.** године, што кореспондира са укупним трендом.

Графиком 16 приказана је мјесечна стопа раста прихода од акциза на увозна алкохолна пића за период јануар 2022 – јуни 2025. године, а у односу на исти мјесец претходне године.

Графикон 16. % раста мјесечних прихода од акциза на увозна алкохолна пића

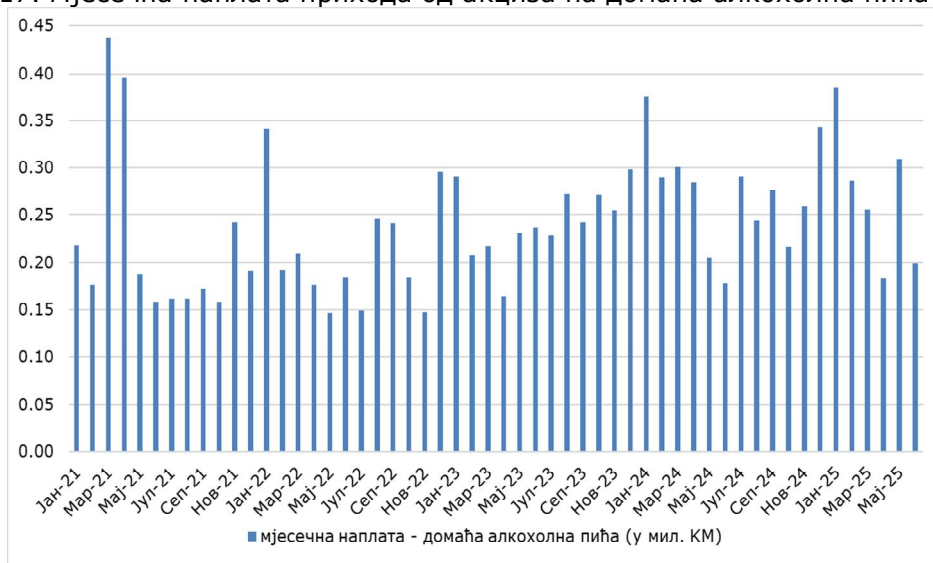
Извор: Подаци Управе за индиректно опорезивање БиХ, приказ ОМА

С обзиром да су увозна алкохолна пића доминантни извор укупних прихода од акциза на алкохол, велики скок ових прихода у априлу 2024. године за 81,5% дао је главни допринос скоку укупних прихода од акциза на алкохолна пића у овом мјесецу. Знатно већи раст у посматраном периоду забиљежен је у већем броју мјесеци током 2022. године као посљедица повећане потрошње након пандемије Covid-19. У текућој години забиљежен је исти тренд кретања ових прихода на мјесечном нивоу као што је евидентиран код укупних прихода од акциза на алкохолна пића.

3.3. Мјесечно кретање прихода од акциза на домаћа алкохолна пића

Графиконом 17 приказано је мјесечно кретање наплате прихода од акциза на домаћа алкохолна пића за период јануар 2021 – јуни 2025. године, у милионима КМ.

Графикон 17. Мјесечна наплата прихода од акциза на домаћа алкохолна пића (у мил. КМ)

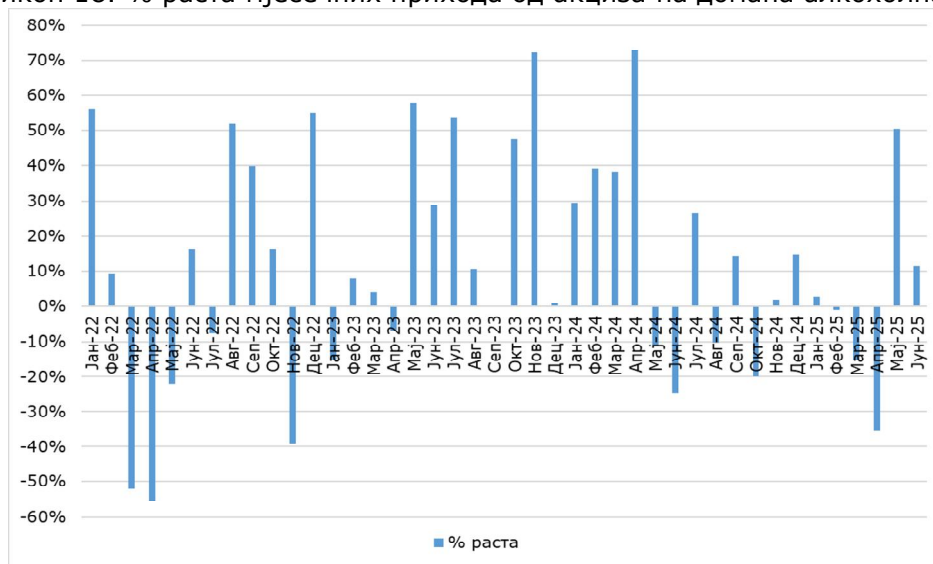
Извор: Подаци Управе за индиректно опорезивање БиХ, приказ ОМА

За разлику од укупних прихода од акциза на алкохолна пића и прихода од акциза на увозна алкохолна пића чија је наплата у посматраном периоду највећа крајем године, наплата прихода од акциза на домаћа алкохолна пића највећа је у марту и априлу 2021., јануару 2022., 2024. и 2025. године.

Разлика у обрасцима наплате акциза на домаћа алкохолна пића у односу на укупне приходе или увозна пића може се објаснити комбинацијом неколико фактора као што су **сезонска производња и потрошња домаћих пића** попут ракије и домаћег ликера који се често производе и продају сезонски, зависно од пољопривредне производње или празничних периода. То објашњава веће приходе у марту/априлу после зимске дестилације и берби и у јануару током празника.

Графиком 18 приказана је мјесечна стопа раста прихода од акциза на домаћа алкохолна пића за период јануар 2022–јуни 2025. године, а у односу на исти мјесец претходне године.

Графикон 18. % раста мјесечних прихода од акциза на домаћа алкохолна пића

Извор: Подаци Управе за индиректно опорезивање БиХ, приказ ОМА

Највећи раст у наплати прихода од акциза на домаћа алкохолна пића забележен је у новембру 2023. (72,4%) и априлу 2024. године (73,0%), док је знатан пад евидентиран у марту и априлу 2022. године. У априлу текуће године забиљежен је пад ових прихода за -35,5%, док је у мају забиљежен раст за 50,5%, а у односу на исти мјесец претходне године. Велике осцилације, скокови и падови, првенствено се могу објаснити специфичностима наплате акциза за домаће произвођаче и сезоналношћу производње. Производња домаћих пића попут ракије и ликера зависи од пољопривредне бербе и дестилације, која се често дешава у прољеће или јесен, што доводи до веће наплате касније.

4. Закључак

Анализа кварталних прихода од акциза показује јасну разлику између увозних и домаћих алкохолних пића. **Увозна алкохолна пића** остварују вишеструко веће приходе од домаћих, с израженим сезонским обрасцем. Најнижи приходи су у првим кварталима и мјесецима у години, док максимум достижу у четвртим кварталима, односно крајем године, а под утицајем празничне и туристичке потрошње. Стопе раста прихода од увозних пића генерално су

стабилније, уз највећи скок непосредно након пандемије, док су касније примјетне умјереније осцилације.

С друге стране, **домаћа алкохолна пића** биљеже знатно нижи ниво прихода и нестабилан тренд наплате, без јасног сезонског обрасца. Њихове стопе раста су много волатилније и оваква осцилаторност указује на осјетљивост домаће производње на тржишне и економске факторе, као и на слабију тржишну позицију у поређењу с увозним алкохолним пићима. Приходи од акциза на домаћа алкохолна пића не показују толико стварну мјесечну промјену у потрошњи, колико комбинацију административних правила наплате и сезонских циклуса у производњи.

Из свега наведеног, може се закључити да **увозна алкохолна пића доминирају у структури прихода од акциза**, одређујући укупни тренд на тржишту, док домаћа пића имају маргинално, али динамичније и промјенљивије кретање, што говори о њиховој осјетљивости и потенцијалној зависности од заштитних или стимулативних мјера у оквиру фискалне и економске политике.

Архива билтена:

http://www.oma.uino.gov.ba/04_objasnjenja.asp?l=s